

Economisch - Statistische Berichten

45e JAARGANG - 3 AUGUSTUS 1960 - No. 2246

Executele
en
bewindvoering

R. MEES & ZONEN

Rotterdam

BANKIERS EN ASSURANTIE - MAKELAARS

Beheer en administratie van vermogens

MIDDELGROTE VERZEKERINGS-MAATSCHAPPIJ

in het Oosten van het land vraagt een

R.K. adjunct-directeur

Bij gebleken geschiktheid is de mogelijkheid aanwezig de huidige directeur op te volgen.

Voor deze belangrijke functie worden hoge eisen gesteld aan de algemene vorming. De te benoemen functionaris dient te beschikken over organisatorische en commerciële kwaliteiten alsmede kennis te hebben van het verzekeringsbedrijf.

Academische opleiding strekt tot aanbeveling doch is niet vereist.

vacatures

HET GOVERNEMENT VAN NEDERLANDS-NIEUW-GUINEA

vraagt

JONGE ACADEMICI

voor de Bestuursdienst

Doctoraal ex. vereist. Max. leeftijd 32 jaar. Mogelijkheid aanwezig voor toekenning van een tegemoetkoming in de studiekosten tot een maximum van f. 5000,—. Aanvangssalaris f. 710,— vermeerderd met toelagen. Uitzending op een hoger salaris is mogelijk, afhankelijk van voorpraktijk. Voorzieningen inzake ziektekosten, buitenlands verlof en pensioen. Sollicitaties onder letters BB aan het Ministerie van Binnenlandse Zaken, Plein 1, 's-Gravenhage.

FLATS, VRIJE HUIZEN, WINKELS BEDRIJFSRUIMTEN

Rotterdam en omgeving

FLATS, vanaf ..... f 15.000.-
VRIJE HUIZEN, vanaf .. f 21.500.-

GRATIS op aanvraag beschikbaar:
M.A.B. n.v.-NIEUWS

Ons maandblad, waarin regelmatig aantrekkelijke aanbiedingen volledig omschreven worden opgenomen.

M.A.B. n.v.

Makelaars in onroerende goederen

K.C. SLIJK Schiedamsvest 44d, Rotterdam-1
Tel. K. 1800 - 11.91.11 (2 lijnen)

Spreekuren: Dinsdags en Donderdags 10-16 uur.

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van de

Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.
Telefoon redactie: (010 of 01800) 5 29 39. Administratie:
(010 of 01800) 3 80 40. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zonen, Rotterdam. Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen f. 31,— per jaar (België en Luxemburg B.fr. 400).

Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer 75 ct.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Postkantoor Westzeedijk, Rotterdam-6.

Advertenties. Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 6 93 00, toestel 1 of 3).

Advertentie-tarief f. 0,36 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,72 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.

Lonen in de tijd

Degene die een respectabel aantal jaren telt en gedurende al die jaren het economisch leven nauwlettend heeft gadeslagen, kan met een blik in het verleden belangrijke en interessante bijdragen leveren tot de kennis der economische geschiedenis. Het Centraal Bureau voor de Statistiek voldoet aan deze — voor een menselijk wezen onmogelijke — dubbele eis. Het overtuigend bewijs daarvan heeft het, vorig jaar, geleverd met zijn jubileumuitgave „Zestig jaren statistiek in tijdreeksen”. Het terugzien is overigens niet tot genoemde publikatie beperkt. Zo wordt bijv. de jaarlijks verschijnende „Statistiek der lonen in de nijverheid” geopend met een aantal algemene cijfers, waarvan het oudste terug gaat tot 1926.

Ook in de onlangs verschenen uitgave over 1958¹⁾ is dit weer het geval. Ditmaal echter heeft het C.B.S. het niet bij deze cijfermatige geschiedschrijving gelaten; de lezer wordt nl. tevens een historische beschouwing voorgelegd over de loonstatistiek zelf²⁾. Hieruit kan hij zich een duidelijk beeld vormen van de ontwikkeling van deze statistiek in de tijd. Een duidelijk beeld tevens van de moeilijke, en nogal eens door bezuinigingsmaatregelen versperde, weg die de samen-

¹⁾ Zeist 1960, 107 blz., f. 9,15. Verkrijgbaar bij Uitgeversmaatschappij W. de Haan N.V., Zinzendorfflaan 3, Zeist.
²⁾ Behalve het gebruikelijke statistische materiaal en de toelichtingen daarop, bevat de publikatie thans ook een fraai hoofdstuk, gewijd aan de vragen waarvoor de loonstatistiek wordt gesteld en aan de methoden om daarop een antwoord te vinden.

stellers moesten gaan om die ontwikkeling mogelijk te maken. Men kan er ook uit afleiden, dat vroeger het nut van een officiële loonstatistiek niet zo erg werd ingezien. De eigenlijke waardering dateert uit de depressiejaren. In die tijd ook werd de basis gelegd voor de loonstatistiek in haar huidige vorm.

Daardoor zijn wij thans in staat in nevenstaand staatje enkele cijfers te reproduceren die enig inzicht geven in de loonontwikkeling over een vrij lange periode. De eerste vier kolommen illustreren niet alleen de sterke stijging die zich, vergeleken met voorgaande jaren, heeft voorgedaan, maar ook enkele verschuivingen, die binnen de „totaalbeweging” zijn opgetreden. Zo blijken de lonen der ongeschoolden relatief iets sterker te zijn gestegen dan die der geoefenden. De laatste overtroffen echter in hun stijging weer de lonen der geschoolden. Genoemde verschuiving heeft zich tussen 1938/39 en 1947 voltrokken; na 1947 was de relatieve stijging der diverse loongroepen vrijwel gelijk.

Gaarne hadden wij in de tabel ook nog laten zien, dat de uurlonen van vrouwen sedert 1947 zowel absoluut als relatief minder sterk stegen dan die van mannen. De in de tabel beschikbare ruimte dwong ons echter tot een keuze. En die hebben wij doen vallen op de cijfers, vermeld in de laatste vier kolommen. Hierin komt o.a. het streven om de begrippen „huwelijksgeluk” en „kinderrijkdom” enige financiële basis, resp. -inhoud, te geven duidelijk tot uiting.

Jaar	Gemiddeld verdiende bruto-uurlonen van meerjarige mannelijke produktie-arbeiders in de nijverheid a)				Gemiddeld verdiende bruto- en netto-weeklonen, incl. vakantietoelag en kinderbijslag, van mannelijke nijverheidsarbeiders van 25 jaar en ouder b)			
	(in guldens)				(in guldens)			
	Totaal	Geschoolden	Geoefenden	Ongeschoolden	Ongehuwden		Gehuwden met 2 kinderen < 16 jaar	
				bruto	netto c)	bruto	netto c)	
1938/39	0,49	0,57	0,48	0,42	23,70	22,61	23,70	23,02
1947 sept./okt.	0,95	1,03	0,92	0,86	47,30	39,58	52,10	48,58
1950 sept./okt.	1,11	1,20	1,09	1,01	56,24	45,80	61,82	56,76
1955 okt.	1,50	1,63	1,47	1,37	76,44	62,33	82,92	76,31
1956 okt.	1,64	1,77	1,60	1,49	84,97	68,34	92,11	84,11
1957 okt.	1,82	1,98	1,78	1,65	93,74	70,28	101,12	86,62
1958 okt.	1,83	1,99	1,79	1,66	93,86	70,27	102,44	87,81
idem: sept./okt. 1947 = 100								
1938/39	52	55	51	48	50	57	45	47
1947 sept./okt.	100	100	100	100	100	100	100	100
1950 sept./okt.	117	116	118	118	119	116	119	117
1955 okt.	159	158	159	159	162	157	159	157
1956 okt.	173	172	173	173	180	173	177	173
1957 okt.	192	192	192	192	198	178	194	178
1958 okt.	193	192	193	193	198	178	197	181

a) Bruto-loon, excl. kinderbijslag, vakantietoelag en andere uitkeringen ineens, van arbeiders in vrijwel alle belangrijke takken van nijverheid.
b) Produktie-arbeiders en aanverwante groepen in vrijwel alle belangrijke takken van nijverheid, excl. steenkolenmijnen en beetwortelsuikerfabrieken.
c) Netto = bruto-loonbelasting en werknemerspremies voor sociale voorzieningen.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Lonen in de tijd	775	Boekbesprekingen:	
De positie van de kerftabaksindustrie in Nederland, door Dr. W. J. van de Woestijne	776	John P. Lewis: Business Conditions Analysis, bespr. door Drs. C. van de Panne	789
Aardappel en Euromarkt, door Dr. R. A. de Widt	781	Prof. Dr. C. F. Scheffer en Prof. Dr. M. J. H. Smeets: Geld en Overheid, bespr. door Drs. E. L. Berg	790
Europa-bladwijzer No. 9b	785	Geld- en kapitaalmarkt, door Drs. R. L. Boissevain	791
Surinaamse kanttekeningen, door G. C. A. Mulder, B. Sc., Ps. D.	787	Notities:	
		Paardensport en totalisator	784

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; J. R. Zuidema.
Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: J. J. Hartemink.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

Na de oorlog is de kerftabak naar de tweede plaats verdrongen in het consumptiepatroon van de drie tabaksprodukten. Ook bij de kerftabak heeft een aanzienlijke verschuiving plaatsgevonden, nl. een grote toename van het verbruik van shag. Het totale verbruik van tabak is vrij stabiel. Een analyse van de inkomensbestedingen toont aan dat de kerftabaksconsumptie vermindert bij stijgende welvaart. Het terreinverlies van de kerftabaksindustrie is mede toe te schrijven aan de relatieve prijsstijging t.o.v. sigaretten. Belastingen en ruwe tabak betreffen resp. 48,6 pCt. en 22,4 pCt. van de detailhandelsprijs. In de kerftabaksindustrie is 90 pCt. van de produktie bij een zestal moderne en vooruitstrevende bedrijven geconcentreerd. Van de Euromarkt worden meer na- dan voordelen gevreesd door de drastische verhoging van het invoerrecht, waardoor een herziening van de accijns noodzakelijk wordt. Andere nadelen zijn de bescherming van de inlandse tabak gebruikende E.E.G.-landen en de staatsmonopolies in Frankrijk en Italië.

De positie van de kerftabaksindustrie in Nederland

Verbruik en accijns.

Na koffie en thee is de tabak in Nederland als het meest verspreide opwekkende genotmiddel te beschouwen. In 1959 besteedden de gezinnen hieraan f. 1.027 mln., maar daarvan kwam bijna de helft, nl. f. 488 mln., aan de Schatkist als accijns ten goede. Van de verschillende met accijns belaste goederen levert de tabak verreweg de meeste baten voor de Schatkist. De accijns op gedistilleerd bracht nl. f. 147 mln. op en die op bier f. 41 mln. Tabak, in welke vorm ook, is dus wel een belangrijk artikel.

Het gaat om drie verschillende produkten, nl. sigaren, sigaretten en kerftabak. Het grootste verbruik, in kg gemeten, ligt thans bij de sigaretten, daarna volgen kerftabak en sigaren. Vóór de oorlog was deze verhouding anders; toen lag het zwaartepunt bij de kerftabak en kwamen de sigaretten op de derde plaats.

TABEL 1. Verbruik per hoofd van de bevolking

	1938	1959	1959 in pCt. van 1938
Sigaren stuks	178	111	62
Sigaretten stuks	549	1.190	217
Kerftabak gram	1.160	830	72

Verschuiving in het consumptiepatroon.

Er heeft dus een vrij aanzienlijke verschuiving in de rookgewoonten plaatsgevonden. Ook bij de kerftabak is dat het geval. Deze kunnen wij nl. splitsen in pijp-tabak, shagtabak en pruimtabak. Vóór de oorlog werd er, nog een weinig snuiftabak geproduceerd, maar dit is thans afgelopen. Het verbruik hiervan was reeds sterk achteruit gegaan, maar desondanks hadden wij misschien nog wel een export in dit artikel kunnen hebben, ware het niet, dat tijdens de oorlog de in bewerking zijnde voorraad grondstof voor het fabriceren van snuiftabak verbruikt is. Goede snuiftabak moet nl. enkele jaren rijpen. Een industrie met zulk een lange produktieduur zet men niet zo spoedig opnieuw op!

De verschuiving in de consumptie van kerftabak blijkt duidelijk uit de volgende opstelling.

TABEL 2. Binnenlandse produktie in tonnen

	1939 a)	1959	1959 in pCt. van 1939
Pijptabak	7.938	1.295	16,3
Shagtabak	2.268	6.968	305
Pruimtabak	1.134	974	86
Totaal	11.340	9.237	82

a) Taxatie.

Essentieel veranderd is de afzetverhouding tussen pijp-tabak en shagtabak, bijna gehandhaafd heeft zich tot nu toe de afzet van de pruimtabak. Dit laatste is wel heel merkwaardig!

Shagconsumptie tijdens en na de oorlog.

De overgang van pijp-tabak naar shagtabak heeft zich tijdens de oorlog voltrokken. Men kon nu eenmaal uit een rantsoen tabak meer malen roken als men een „shaggie” draaide, dan wanneer men een pijp stopte of sigaren of sigaretten kocht. Was de rantsoenering de enige oorzaak geweest, dan zou men na opheffing daarvan medio 1949 een snelle terugkeer tot vooroorlogse verhoudingen mogen hebben verwacht.

Nu is inderdaad het verbruik van shag na 1949, toen de produktie een maximum had van 7.591 ton, vrij geleidelijk gedaald, maar een herstel van de vooroorlogse verhouding is, zoals wij hierboven zagen, niet ingetreden. Zowel de toeneming van de shag- als die van de sigarettenconsumptie sinds 1938 wijzen duidelijk op een blijvende consumptieverandering.

In de jaren na de oorlog werkten dus twee factoren, tegen elkaar in, nl. enerzijds een teruggaan van de shagconsumptie als reactie op de extra stimulering tijdens de oorlog en anderzijds een stijgen van de shag- en sigarettenconsumptie als gevolg van verandering in levens-tempo en consumptiepatroon.

Shag en bestedingsbeperking.

De stijging van de shagproductie, die zich in 1958 voor het eerst na een lange reeks van jaren voordeed, is wel eens aan de gevolgen van de bestedingsbeperking toegeschreven, temeer omdat deze met een, waarschijnlijk incidentele, daling van de sigarettencconsumptie gepaard ging. Het is twijfelachtig of deze verklaring juist is. Voor voedings- en genotmiddelen was niet 1958, maar 1957 het jaar van beperking.

TABEL 3.

Indexcijfers van de consumptieve bestedingen

(1953 = 100)

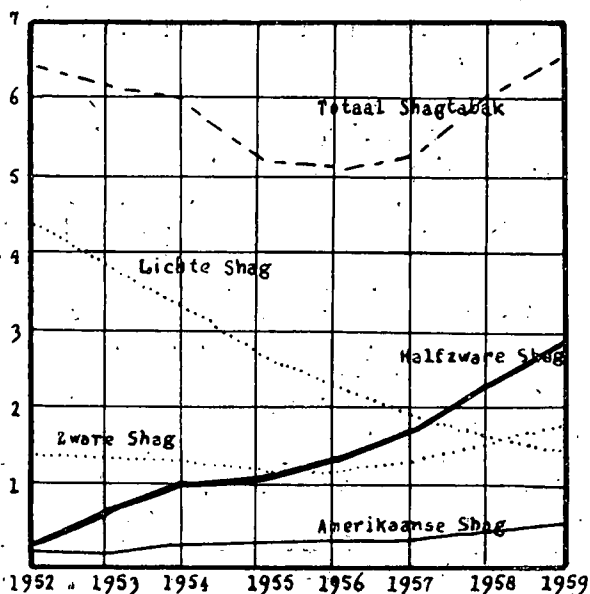
	1955	1956	1957	1958	1959
Hoeveelheid voedings- en genotmiddelen per hoofd van de bevolking	106	110	109	111	111

Ook pleit tegen de opvatting, dat de stijging van de shagproductie in 1958 een gevolg van de bestedingsbeperking zou zijn, het wederom plaatsvinden van een stijging in 1959. Het is daarom niet waarschijnlijk, dat de stijging van de shagconsumptie na 1957 aan de bestedingsbeperking moet worden toegeschreven. Wel lijkt ons de volgende verklaring plausibel. Omstreeks 1950 werd ongeveer $\frac{2}{3}$ van de shag in de vorm van lichte shag geconsumeerd. In deze vorm verminderde de consumptie. Hier staat evenwel tegenover, dat de productie en de afzet van „halfzware shag”, welke in 1952 nog vrijwel te verwaarlozen was, met sprongen omhoog ging. In de jaren 1955/1957 compenseerden deze twee bewegingen elkaar nagenoeg en bleef dus de shagconsumptie vrij stabiel. Maar in 1958 en 1959 overtrof de stijging van de halfzware shag verre de daling van de lichte shag en nam de totale shagconsumptie duidelijk toe. De halfzware shag voldoet dus duidelijk beter aan de smaak van het publiek.

Wanneer wij in de onderstaande grafiek het verloop van de componenten zien, waaruit de shagconsumptie is samengesteld, dan is het duidelijk, dat daarmee de bestedingsbeperking van 1957 niets uitstaande heeft.

Afgeleverde hoeveelheden shagtabak in Nederland

(in mln. kg)

(De cijfers hebben betrekking op ca. 95 pCt. van de afleveringen; 1959 omgerekend op basis eerste maanden).

Stabiel totaal verbruik van tabak.

De veranderingen in de geconsumeerde hoeveelheden van de diverse vormen van tabak doen de vraag rijzen, of er behalve verschuivingen ook sprake is van een toe- of afnemen van het totale verbruik. Aan de hand van de in- en uitvoercijfers is het verbruik per hoofd, op basis van ruwe tabak, over een eeuw te bepalen. Tussen 1852 en 1901 bedroeg dit 2,96 kg. Kort voor de eerste wereldoorlog had het een maximum van 3,51 kg, voor de tweede wereldoorlog was het 3,30 kg en thans is het op ongeveer 3 kg te stellen. Het verbruik per hoofd schommelt dus tussen vrij nauwe grenzen en een duidelijke trend is nog niet te onderkennen, al geeft het vrij lage verbruik van thans wel iets te denken, temeer omdat nu het roken van sigaretten niet meer alleen tot mannen beperkt is.

Hoewel naar hoeveelheid tabak het verbruik vrij constant is, nam natuurlijk het geldbedrag zeer sterk toe, maar dat is ook met de geldinkomens het geval geweest. Tussen 1954 en 1958 varieerden de uitgaven aan tabaksprodukten van 4,4 pCt. tot 4,6 pCt. van de consumptieve bestedingen. Er is reden om aan te nemen, dat ook vroeger dit percentage van dezelfde orde van grootte was. Wel geven de oude budgetstatistieken lagere percentages op, maar het is algemeen bekend dat deze o.a. op het punt van de tabaksconsumptie niet representatief zijn. In een onderzoek, dat wij in 1932 hebben ingesteld, vonden wij een tabaksconsumptie van 4 pCt.

Zowel naar gewicht per hoofd als naar een percentage van het consumptieve inkomen blijkt de tabaksconsumptie dus vrij stabiel te zijn. Dit wijst duidelijk in de richting, dat er bij het stijgen van de welvaart een overgang is naar duurere vormen van tabaksconsumptie en minder naar uitbreiding van de hoeveelheid.

Shagtabak en inkomen.

Al geeft de inkomensbeweging geen verklaring voor de stijging van de shagproductie in 1958, toch blijft, op langere termijn gezien, het verband tussen inkomensontwikkeling en de consumptie van pijp- en shagtabak wel van belang. Enig inzicht kunnen wij in dit verband krijgen als wij nagaan, hoe de verschillende inkomensgroepen zich hier gedragen. Wat roken de lagere inkomensgroepen, wat de middengroepen en hoe is de consumptie bij de welgestelden over pijptabak, shag, sigaretten en sigaren verdeeld?

Zowel uit het laatste budgetonderzoek (1951) van het Centraal Bureau voor de Statistiek, als uit recente onderzoekingen voor particuliere rekening, o.a. door de Nederlandse Stichting voor de Statistiek, hebben wij een vrij duidelijk inzicht in het verband tussen inkomen en rokersvoorkeur verkregen. Zowel de uitgaven voor sigaren als voor sigaretten nemen duidelijk met het inkomen toe. Bij sigaretten is dat zelfs sterker het geval dan bij sigaren.

In de eerste plaats moet deze toeneming van de sigaren- en sigarettencconsumptie worden verklaard uit een vermindering van de kerftabaksconsumptie bij stijgende welvaart. Kerftabak, zowel in de vorm van shag als van pijptabak, vindt zijn belangrijkste afnemers in de groepen met lagere en middelmatige inkomens. Wij komen hier straks nog op terug. Een andere oorzaak is, dat bij een hoger inkomen duurere sigaren gerookt worden en sigaretten worden gerookt, resp. aan gasten worden aangeboden.

Deze samenhang tussen hoger inkomen en de uitgaven voor sigaren en sigaretten geeft niets nieuws. Maar bij de

shagtabak doen zich interessante verschijnselen voor. Dat de lagere inkomensgroepen veel shag kopen, is niet vreemd, maar niet algemeen bekend is, dat ook de hoge inkomensgroepen nog shag gebruiken.

De budgetstatistiek 1951 geeft het onderstaande beeld:

TABEL 4.

Inkomen	Gemiddelde jaarlijkse besteding aan shag
f. 6.000—f. 8.000	f. 16,80
f. 8.000—f. 12.000	f. 11,80
f. 12.000—f. 20.000	f. 7,60

Dat was bij de groepen met hoge inkomens toch altijd nog een à twee pakjes per gezin per maand.

Nemen wij aan, dat globaal een zelfgedraaide sigaret (in Nederland wordt maar zeer weinig shag in de pijp gerookt) de helft kost van een fabriekssigaret, dan kunnen wij uit de geldverhouding tussen uitgaven voor sigaretten en voor shag, zij het ook globaal, de procentuele verhouding tussen fabriekssigaretten en zelfgedraaide sigaretten bepalen.

TABEL 5.

Globale procentuele verhouding tussen zelfgedraaide en fabriekssigaretten - 1951

Inkomensklasse (in gulden)	< 2.000	2.000 3.000	3.000 4.000	4.000 5.000	5.000 6.000	6.000 8.000	8.000 12.000	12.000 20.000
Fabriekssigaretten	29,5	22,0	28,5	39,0	49,0	72,0	81,0	89,0
Zelfgedraaide sigaretten	70,5	78,0	71,5	61,0	51,0	28,0	19,0	11,0
	100	100	100	100	100	100	100	100

Het overgrote deel van de produktie van shag voorziet in de rookbehoefte van de minder draagkrachtigen. Voor hen is de zelfgedraaide, uit shag vervaardigde sigaret, zeer belangrijk. Maar uit dit bekende en sociaal belangrijke feit mag niet worden afgeleid, dat de shag op zichzelf een „armoe-produkt” is. Ware dat zo, dan zou de shagconsumptie bij de groepen met hoge inkomens in het geheel niet voorkomen. Hier toch kan de vraag naar shag niet uit prijs- en inkomensverhoudingen worden verklaard, maar moet aangenomen worden, dat, zij het misschien ook voor een relatief klein deel van de bevolking, de shag om zijn eigen merites wordt gekocht. Recente particuliere onderzoeken bevestigen dit.

Pijptabak en inkomen.

Niet alleen bij de shagconsumptie, maar ook bij de pijptabak vinden wij enkele merkwaardigheden. In de eerste plaats hebben wij hier de zeer sterke daling sinds 1938 en wel deels ten gunste van de sigaretten en deels ten gunste van de shag. De eerste overgang moet vooral als gevolg van de onmiskenbare stijging van de welvaart worden gezien, terwijl de overgang van pijptabak naar shag primair als een smaakverandering moet worden gewaardeerd. Pijproken is in verhouding tot het roken van sigaren en sigaretten altijd nog goedkoop. Het behoort ons dan ook niet te verwonderen, dat vooral in de lagere inkomensgroepen in de stad en op het platteland het pijproken belangrijk is.

De budgetstatistiek 1951 laat dan ook duidelijk zien, dat het bedrag, aan pijptabak besteed, afneemt met het stijgen van het inkomen.

TABEL 6.

Inkomensklasse	< f. 2.000	f. 2.000 f. 3.000	f. 3.000 f. 4.000	f. 4.000 f. 5.000
Bedrag per jaar aan pijptabak	f. 12	f. 8,70	f. 5,60	f. 6,60

Dat was te verwachten. Maar als wij de hogere inkomens beschouwen, dan zien wij, dat deze daling overgaat in een duidelijke en waarschijnlijk voor velen een onverwachte stijging.

TABEL 7.

Inkomensklasse	f. 5.000 f. 6.000	f. 6.000 f. 8.000	f. 8.000 f. 12.000	f. 12.000 f. 20.000
Bedrag per jaar aan pijptabak	f. 6,60	f. 8,40	f. 13,80	f. 13,30

Er is dus een merkwaardig verschil met shag. Shag wordt vooral door de groepen met lagere inkomens gerookt en, waarschijnlijk in samenhang met de welvaartspositie, neemt het verbruik daarvan bij de groepen met de laagste tot de middelbare inkomens nog iets toe, om daarna bij de hogere inkomens snel te dalen.

Bij pijptabak vinden wij zowel bij de groepen met lage als met hoge inkomens een groot- en juist bij de groepen met middelbare inkomens het kleinste verbruik. Typische pijprokers vindt men zowel onder de arbeiders als onder de intellectuelen!

Dit wijst duidelijk op het bestaan van twee deelmarkten voor tabak, ieder met een eigen gedragspatroon bij hoger inkomen. In de ene daalt het verbruik van pijptabak bij hoger inkomen, terwijl het in de andere juist stijgt. In hoeverre deze twee groepen consumenten, met sterk uiteenlopende koopkracht, ook kwalitatief verschillende soorten tabak consumeren, hebben wij nog niet na kunnen gaan.

Het is niet onmogelijk, dat op den duur, door de invloed van de hogere inkomensgroepen, het pijproken voor de middengroepen het karakter van een status symbool kan krijgen. Voor het roken van shag achten wij dit minder waarschijnlijk.

Kerftabak is duur geworden.

De verschuivingen, die zich in de tabaksconsumptie hebben voorgedaan, zijn hoogstwaarschijnlijk niet alleen een gevolg van smaakontwikkeling en welvaartsstijging, maar ook van veranderde prijsverhoudingen. Prijsveranderingen moeten wij zien in verband met de waarde van het geld. In 1939 verdiende een geschoolde arbeider in de nijverheid gemiddeld f. 0,57 en in 1957 f. 1,99. Dit is een verhouding van 1 op 3½. Prijzen, die dus 3½ maal zo hoog liggen als vóór de oorlog, zijn voor de grote massa relatief gelijk in prijs gebleven.

In 1938 was de consumentenprijs voor 50 gram tabak f. 0,0852 en in 1958 was dit f. 0,85, dus vrijwel tien maal zo duur. Wel zijn ook de andere tabaksprodukten in prijs gestegen, maar daar is toch de afstand tussen prijsstijging en loonstijging niet zo groot als bij de kerftabak. Zo stegen bijv. de 20 sigaretten van f. 0,208 in 1938 tot f. 0,95 in 1958. Deze zijn dus bijna vijf maal zo

duur. De prijs van tabak steeg dus ruim tweemaal zo sterk als van de sigaret. Het is niet onwaarschijnlijk, dat het terreinverlies van de kerfindustrie (11,3 duizend ton in 1939 en 9,2 duizend ton in 1959) mede is toe te schrijven aan het feit, dat de kerftabak thans tien maal zo duur is als voor de oorlog en relatief dubbel zo duur als de sigaret.

Multipliatieve werking van prijs en accijnspercentage.

Deze prijsstijging van kerftabak, die veel groter is dan de algemene prijs- en kostenstijgingen, moet aan twee factoren worden toegeschreven, nl. aan de stijging van de prijs van de ruwe tabak en aan de accijns.

Het is duidelijk, dat kerftabak sterk grondstofintensief is. Dit doet een procentuele accijns, zelfs zonder verhoging van het percentage, reeds zwaar drukken bij sterk stijgende grondstoffenprijzen, maar tussen 1938 en 1958 verdubbelde nog het percentage van de belasting! Deze bedroeg in 1938 22½ pCt. accijns van de detailprijs en thans is deze 40 pCt. plus 5 pCt. omzetbelasting. Wij hebben dus te maken met een cumulatieve werking van verhoging van het percentage en van het grondbedrag, waarover dat genomen wordt.

De procentuele verdeling van de detailhandelsprijs van kerftabak is als volgt:

TABEL 8.

Fabricagekosten	inclusief verpakking en fabricagewinst	15 pCt.
Tabak	exclusief invoerrechten en invoerbelasting	22,4 pCt.
	invoerrechten en invoerbelasting op	
	tabak	3,6 pCt.
	accijns	40 pCt.
	omzetbelasting	5 pCt.
Belastingen		48,6 pCt.
Handelsmarges		14 pCt.
Detailprijs		100 pCt.

Duidelijk blijkt hier, welk een klein deel de fabrikant ontvangt voor het houden van grondstoffenvoorraad, bewerken van de tabak en de verpakking. Zijn deel is maar weinig groter dan dat van de handel, die overigens ook een vrij lage marge heeft.

Hoe sterk de cumulatieve werking van het hogere accijnspercentage en de hogere grondstoffenprijzen is, blijkt duidelijk uit het volgende. In 1938 was de detailprijs van een kg kerftabak f. 1,75, de accijns was 22½ pCt. en dus was de druk op een kg f. 0,39. Thans is de detailprijs f. 17 en de accijns plus omzetbelasting tezamen 45 pCt. en dus de belastingdruk f. 7,63.

Vergelijken wij die druk van f. 0,39 in 1938 met f. 7,63, dan blijkt de accijnsdruk bijna twintig maal zo zwaar te zijn geworden. Het produkt is thans tien maal zo duur en het uurloon van geschoolde arbeiders, als koopkracht-index, is drie en een half

maal zo hoog. Tegenover de tienvoudige prijsverhoging van de kerftabak staat een vier en een half-voudige verhoging van de sigarettensprijs. Als gevolg van deze factoren, tezamen met een niet te miskennen verandering in de voorkeur bij de rokers, daalde de produktie van 11,3 duizend ton in 1939 tot 9,2 duizend ton in 1959, ondanks een stijging van de bevolking met 25 pCt.

Hier hebben wij in enkele cijfers de problematiek van de kerftabaksindustrie voor ons. Hoe heeft deze industrie hierop gereageerd? Daarvoor moeten wij een globaal inzicht hebben in de structurele ontwikkeling van deze industrietak.

Structuur van de produktietak.

Kenmerkend voor Nederland is, dat bij ons kerftabaks-fabrieken, sigarenfabrieken en sigarettensfabrieken zelfstandig naast elkaar bestaan, terwijl in het buitenland de combinaties van deze drie vormen overheersen. Wel maken enkele kerftabaksfabrieken ook sigarettens, maar toch ligt bij de meeste fabrieken het zwaartepunt zo duidelijk op één tabaksprodukt, dat het andere produkt als een bij-produkt moet worden beschouwd. Merkw aardig genoeg komt in ons land de kerftabaksfabricage bij de zeer vooraanstaande bedrijven gebonden voor aan de bewerking van koffie en thee. Mogelijk kan deze verbinding van koffie, thee en tabak verklaard worden uit de overzeese handel in die produkten.

Van oudsher was het tabakskerversbedrijf, evenzeer trouwens als de sigarenfabricage, een ambachtelijk bedrijf, dat in een zeer groot aantal kleine werkplaatsen werd beoefend. In de loop van de laatste halve eeuw heeft zich evenwel een sterke concentratie voltrokken. Hoe snel dit in de laatste tijd is gegaan, blijkt uit het feit, dat van de bijna 90 bedrijven, die in 1952 lid waren van de Vereniging Nederlandse Kerftabaksindustrie, er sedertdien reeds 40 zijn afgevallen, terwijl verschillende van de overgeblevenen niet meer zelf produceren, maar in loonbewerking door anderen laten kerven. Zij zijn dus eigenlijk meer handelaar en uitbesteder dan fabrikant. Het overgrote deel van de produktie, bijna 90 pCt., is bij een zestal bedrijven geconcentreerd. Wij kunnen hier de oorzaken van deze concentratie niet volledig behandelen, maar moeten toch op enkele factoren wijzen.

Modernisering van de produktie.

In de eerste plaats noemen wij dan de overgang van pijptabak op shagtabak. De produktietechniek is voor beide vormen in principe hetzelfde; toch bleek de overgang van de ene vorm op de andere voor vele kleine en middelgrote bedrijven te moeilijk. Tijdens de oorlog konden zij

(advertentie)

Kabels met papier- en met plasticisolatie voor hoogspanning, laagspanning en telecommunicatie. Kabelgarnituren, koperdraad en koperkabel, staaldraad en bandstaal

N.V. NEDERLANDSCHE KABELFABRIEKEN • DELFT

zich, dank zij de grondstoffenquotering, nog handhaven, maar toen de normale kwaliteitsconcurrentie weer mogelijk was, bleek hun produkt niet te kunnen voldoen aan de eisen van de consument en bleken zij ook in ander opzicht teveel achter te liggen om zich te kunnen handhaven. Het fabriceren van shag bleek een eigen vakmanschap en een eigen ervaring te eisen, die bij vele bedrijven ontbraken en daar niet was aan te vullen. Naast deze technische factor is er ook een commerciële. De roker is steeds meer merkenbewust geworden. Of hier ook van merkentrouw gesproken kan worden, staat nog niet vast. Maar ook waar deze laatste ontbreekt, kiest de roker toch uit de merken van een beperkt aantal bekende fabrikanten. Heel vroeger, voor de invoering van de banderolle-belasting in 1923, kocht hij tabak van een bepaalde detaillist, zonder naar merk of kerver te vragen. Thans spelen fabrieksnaam en merk een niet te miskennen rol. Dat maakt het voor de kleine kerver, tenzij hij zich op een klein rayon concentreert, moeilijk om zich tussen de groten te handhaven. Een derde, eveneens commerciële oorzaak is, dat, vooral in de laatste jaren de kerftabaksindustrie veel meer aan „marketing” doet. Een uiterlijk sterk sprekend voorbeeld hiervan is het moderniseren van de verpakking en speciaal de invoering van de plastic beurs, die gemakkelijk in de zak kan worden gestoken en waarin de tabak in goede staat blijft. In dezelfde lijn ligt het aan de markt brengen van nieuwe melanges en „mixtures”. Mogelijk is deze politiek, die gericht is op een grotere diversiteit van de artikelen en een belangrijke verbetering van de vorm van aflevering, mede beïnvloed door het relatief veelvuldig voorkomen van pijprokers onder de intellectuelen, zodat met hun behoeften rekening moet worden gehouden. Dit aan de markt brengen van nieuwe variëteiten in nieuwe verpakkingen gaat veelal de capaciteit van het middenbedrijf te boven, om van het kleinbedrijf maar te zwijgen. Een vierde factor, die evenwel niet typisch voor de kerfindustrie is, wordt gevormd door de hoge eisen, die het financieren van een voldoende grote en gevarieerde hoeveelheid dure grondstof stelt en de eveneens zware financiële eisen van een modern machinepark.

Uit de teruggang van de totale produktie van kerftabak mag geenszins worden afgeleid, dat de thans bestaande bedrijven in het algemeen een lagere produktie hebben dan deze bedrijven enkele tientallen jaren geleden hadden.

Nog minder mag men uit het afvallen van een groot aantal klein- en middenbedrijven afleiden; dat wij hier met een ondergaande industrietak te maken hebben. Eerder is er reden om deze concentratiebeweging als een sanerend element te waarden.

Nu het concentratieproces wel ongeveer voltooid schijnt, wordt de kerftabaksindustrie niet meer gekenmerkt door een groot aantal ambachtelijke bedrijven, maar door een klein aantal moderne en vooruitstrevende industrieën.

Import en export.

Ondanks de speciale naam van de Engelse tabak, speelt de import nauwelijks een rol. Naar hoeveelheid gemeten bedroeg deze 35 ton en naar waarde een kwart miljoen gulden. Naar de hoeveelheid was Zwitserland met 14 ton het belangrijkste, naar de waarde Engeland met f. 85.000.

Wel belangrijk is de export. Deze had in 1959 een waarde van f. 12 mln. De hoeveelheid geëxporteerde tabak bedroeg 1,7 mln. kg. Vergeleken met de binnenlandse afzet van 9,2 mln. kg bedroeg de export dus 18½ pCt.

De belangrijkste afzetgebieden zijn:

TABEL 9.

	Hoeveelheid in tonnen	Waarde × f. 1.000
Canada	115	863
Ned. Nieuw Guinea	164	1.249
Noorwegen	134	892
Singapore	454	2.723
Suriname	152	1.327
Verenigde Staten	250	2.093

De E.E.G.

Hoewel de Nederlandse kerftabak kwalitatief op een hoog niveau staat en de industrie met lage kosten werkt, vreest men van de Euromarkt toch meer na- dan voordelen. Het invoerrecht zal in ons land drastisch worden verhoogd tot 30 pCt. ad valorem. Dit brengt een sterke verhoging van de tabakskosten mee, welke door de procentuele accijns nog eens extra op de eindprijs gaat drukken. Als deze verhoging van het invoerrecht niet te voorkomen zou zijn, dan is aanpassing van de accijns aan de verhoging van het invoerrecht noodzakelijk! Maar ook als deze aanpassing totstandkomt, zal dit hoge invoerrecht de relatieve positie van de Nederlandse kerftabaksindustrie verzwakken. Een feit is nl. dat deze industrie vrijwel geheel op *overzeese tabak* is gespecialiseerd en maar weinig E.E.G.-tabak verwerkt. *In andere landen, zelfs in België, wordt veel inlandse tabak gebruikt.* Ook Duitsland, Frankrijk en Italië verbouwen vrij veel tabak. Deze tabakken, die voor de Nederlandse fabricage grotendeels ongeschikt zijn, zullen door het hoge buitentarief een belangrijke bescherming op de Nederlandse markt krijgen. Natuurlijk beschikt de Nederlandse industrie over voldoende vakmanschap om zich ook op die tabakken in te gaan stellen, maar haar afnemers, dat wil zeggen de Nederlandse consumenten, hebben een duidelijke voorkeur voor de huidige melanges. Een overgang op E.G.G.-tabak bedreigt dus het Nederlandse afzetgebied. Daarom acht de kerftabaksindustrie het hoge invoerrecht en deze bescherming van de Europese tabakscultuur een ernstige bedreiging voor onze nationale tabaksindustrie.

Een andere factor is, dat er ten aanzien van kerftabak naar alle waarschijnlijkheid binnen de E.E.G. geen sprake zal zijn van een normale concurrentie op grond van prijs en kwaliteit. In twee belangrijke landen, nl. in Frankrijk en Italië, bestaat een *staatsmonopolie* en het is zeer onwaarschijnlijk, dat deze landen een normaal concurrentiespel zullen spelen. Daarom zullen de nadelen van de E.E.G. voor deze industrie niet door de voordelen van een groter afzetgebied worden gecompenseerd. Van de kerftabaksindustrie zal dan ook naar alle waarschijnlijkheid een zeer grote inspanning op technisch en commercieel gebied worden gevraagd als gevolg van de Euromarkt. Het is hierbij misschien wel een gelukkige omstandigheid, dat door de concentratie in de laatste jaren de industrietak thans wordt gedragen door een aantal krachtige ondernemingen, die technische, commerciële en financiële mogelijkheden hebben.

Maar ook op de binnenlandse markt, zonder met de E.E.G. rekening te houden, is er geen sprake van rust of zo men dit liever heeft, van evenwicht.

Welvaartsverandering en smaakverandering bij de consumenten eisen de volle aandacht van deze typisch nationale industrie. De concurrentie tussen fabrikanten, speciaal in melanges en verpakkingen, is scherp en het aandeel van de fabricage in de detailprijs is gering, vooral door de hoge belastingdruk. Dit alles geeft een spanning, die, mits niet te groot, stimulerend werkt.

Amsterdam.

Dr. W. J. VAN DE WOESTIJNE.

Het is te verwachten dat binnen de Euromarkt de produktie, afzet en prijs van de aardappelen zullen worden bepaald door de wet van vraag en aanbod zonder overheidsingrijpen. Het verbruik per hoofd van de bevolking van de aardappel loopt in de E.E.G.-landen uiteen met een dalende tendens. De oorzaken hiervan zijn de toenemende welstand, de „vergrijzing” van de bevolking, de minder zware lichamelijke arbeid en onvoldoende aanpassing aan de eisen van de consumptie. De liberalisering biedt mogelijkheden voor de afzet van consumptie-aardappelen aan het Ruhrgebied. Naar de andere E.E.G.-landen zijn weinig blijvende exportmogelijkheden te verwachten. Tijdens de overgangsperiode kan de produktie beschermd blijven door minimumprijzen. Van groot belang voor de positie van de fabrieksaardappel is de ontwikkeling inzake maïs als belangrijkste concurrerende zetmeelbron. Unificatie van voorschriften zal de exportmogelijkheden voor pootaardappelen doen toenemen. Tengevolge van de belangrijke afzet naar landen buiten de E.E.G. blijft Nederland geïnteresseerd bij een zo vrij mogelijk handelsverkeer.

Inleiding.

Ten opzichte van de geweldige produktie is de omvang van de wereldhandel in aardappelen beperkt. In deze handel vervult Nederland echter een belangrijke plaats: wij hebben de grootste export van consumptie-aardappelen, aardappelmeel en pootgoed. Het lijkt ons daarom nuttig na te gaan wat de totstandkoming van de E.E.G. voor ons land in dit verband kan betekenen.

Zoals bekend, zijn door de Europese Commissie krachtens art. 43 van het Verdrag tot oprichting van de E.E.G., ontwerpvoorstellen gedaan inzake de totstandbrenging en uitvoering van het gemeenschappelijk landbouwbeleid. Op het concept is in de afgelopen maanden reeds veel commentaar geleverd. Dit concept heeft echter op het moment waarop wij dit schrijven, nog niet zijn definitieve vorm bereikt. Wel is inmiddels overeenstemming bereikt over een enigszins versnelde uitvoering van het Verdrag, voor zover het de landbouwsector betreft.

Eén aspect, dat echter zeer waarschijnlijk niet zal veranderen, is dat ten aanzien van de aardappel een liberaal beleid gevoerd zal worden. In de ontwerpvoorstellen wordt de aardappel als een afzonderlijk produkt niet genoemd. In tuinbouwkringen is men van mening dat de vroege aardappel tot de sector groenten en fruit moet worden gerekend, maar ook dan nog verkeert men in de meest liberale hoek ¹⁾.

Dit houdt in, dat op den duur binnen de Euromarkt produktie, afzet en prijs van de aardappelen zullen worden bepaald door de werking van de wet van vraag en aanbod terwijl het overheidsingrijpen nihil zal zijn. Hiertoe is het echter noodzakelijk dat normalisatie plaatsvindt van de voorschriften op het gebied van kwaliteit en ras alsook van de phytosanitaire maatregelen, omdat hierin momenteel vaak nog een aanzienlijk brok protectie schuilgaat ²⁾.

¹⁾ In kringen van de aardappelhandel wordt deze splitsing niet aanvaard.

²⁾ Ook t.a.v. het kwekersrecht is internationale overeenstemming nodig en men vraagt zich af in hoeverre het tot stand komen van een nieuwe kwekerswet momenteel opportuun is, met name omdat het de vraag is of het hierin omhelsde nieuwheidsprincipe in de gekozen vorm wel aanvaardbaar is.

Aardappel en Euromarkt

Weliswaar is ook voor de andere landbouwprodukten een evenwicht van vraag en aanbod het doel, bij een prijs die zowel de consument als de producent tevredenheid schenkt en die soms boven wereldmarktniveau zal liggen. Men acht hiervoor echter een zekere mate van overheidsingrijpen noodzakelijk. De realisatie hiervan lijkt ons moeilijk en automatisch wordt daardoor het landbouwbeleid dan een min of meer politieke zaak, terwijl bij de aardappel de vrije marktontwikkeling een veel grotere rol zal spelen. Wij zullen daarom trachten een mening te vormen over de toekomstige marktverhoudingen. Hierbij zullen wij achtereenvolgens de situatie t.a.v. de consumptie- en voedaardappelen, de fabrieksaardappelen en het pootgoed in ogenschouw nemen.

De ontwikkeling t.a.v. de produktie en het verbruik van consumptie- en voedaardappelen.

Er bestaat geen vaste grens tussen de sector consumptie-aardappelen enerzijds en de sector voedaardappelen anderzijds. (Trouwens de grenzen t.o.v. de beide andere groepen zijn ook niet geheel scherp te trekken). Bij een overvloedige oogst verdwijnt een relatief groot aandeel van de aardappelen in de voedersector en bij een kleine oogst is het omgekeerde het geval. De mogelijkheid tot het al dan niet vervoederen aan het vee is het elastische element. Naarmate de voedersector groter is en er een minder uitgesproken kwaliteitsverschil bestaat, is het aanbod van consumptie-aardappelen elastischer. Ten aanzien van de plaats van de aardappel in de veevoedersector in de diverse E.E.G.-landen, zie men de cijfers van tabel 1 ³⁾.

³⁾ Via de veevoedersector bestaat er een relatie met het (voeder)graanprijspeil. Zo vreest men bijv. in West-Duitsland dat een verlaging van de graanprijzen een druk zal uitoefenen op de aardappelprijs. De boeren zullen dan nl. relatief meer graan vervoederen en gezien het starre, tot nu toe nog steeds toenemend totaal aanbod, zal een relatief groter kwantum een uitweg zoeken in de consumptiesector met lagere prijzen als gevolg. Vermelding verdient ook nog, dat in West-Duitsland de gesubsidieerde brandewijnstokerijen voor een soort bodem in de markt zorgen en vermoedelijk zou hier dan ook een aanzienlijk groter kwantum terecht komen.

TABEL 1. *Voederpositie van de E.E.G.-landen*
(Voedergraan × 1.000.000 ton)

Landen	Eigen prod.	Invoer	Totale behoefte	Invoer in pCt.	Voederaard. omgerekend tot graanwaarde (× 1.000.000 ton)	Aard. als pCt. van de tot. voederde hoeveelh. graan + aardappelen
Nederland.....	1,2	1,3	2,5	52	0,2	7
België	1,0	1,1	2,1	52	0,2	9
Frankrijk	7,9	0,4	8,3	5	1,3	14
Italië	3,9	0,3	4,2	7	—	—
West-Duitsland .	6,0	2,1	8,1	26	2,8	26
E.E.G.	20,0	5,2	25,2	20	4,5	15

Wat de vraagzijde betreft, bestaat er bij consumptie-aardappelen een mogelijkheid om bij hoge prijzen en (of) slechte kwaliteit uit te wijken naar produkten als rijst, macaroni e.d. Toch is de prijselasticiteit bij een produkt als aardappelen gering.

Het verbruik per hoofd van de bevolking van het produkt aardappelen loopt in de verschillende landen nogal uiteen. Het varieert van ca. 150 kg per hoofd per jaar in West-Duitsland en België tot ca. 50 kg in Italië. Frankrijk en Nederland nemen een tussenpositie in met ca. 100 kg per hoofd per jaar ⁴⁾.

De consumptie van aardappelen per hoofd van de bevolking vertoont evenals die van broodgraan in de welvarende Westerse landen in het algemeen een dalende tendens. Een uitzondering vormt volgens statistische gegevens Italië, waar de consumptie laatstelijk iets zou zijn gestegen, maar o.i. valt dit verschil binnen de foutenmarge.

Als oorzaak van dit dalend verbruik wordt wel genoemd de toenemende welstand, waardoor meer luxe voedingsmiddelen (vlees e.d.) gekocht worden maar minder aardappelen ⁵⁾. Ook kan erop gewezen worden, dat de mensen gemiddeld steeds ouder worden en een vergrijzende bevolking eet (gerekend per hoofd) minder aardappelen. Ook is het verrichten van minder zware lichamelijke arbeid van belang. Deze relatie tussen lichamelijke inspanning en aardappelverbruik blijkt duidelijk uit een onderzoek dat de Hoge Autoriteit van de E.G.K.S. heeft doen instellen naar de consumptiegewoonten van een aantal groepen arbeiders in de industriële sector. Gedurende 1956/1957 bedroeg de consumptie van aardappelen van stedelijke werknemersgezinnen in West-Duitsland 109 kg per hoofd per jaar. In dezelfde periode bedroeg de consumptie bij arbeidersgezinnen in de metaalsector 123 kg, bij arbeidersgezinnen in de ijzerertsminen 139 kg en bij mijnwerkersgezinnen 148 kg per hoofd per jaar. Gezien het bovenstaande is een verdere afname van het verbruik per hoofd te verwachten.

Een andere oorzaak van een afnemend verbruik is het feit dat de wijze waarop de aardappel aan de consument wordt aangeboden onvoldoende is aangepast aan de stijgende eisen op het gebied van reinheid, gemak en kwaliteit. Een stijging die in de hand wordt gewerkt door toenemende welvaart, vergroting van het percentage vrouwen dat buitenshuis werkt en vermindering van het aanbod van

⁴⁾ De gepubliceerde statistieken suggereren meest een te grote nauwkeurigheid. Grote precisie is niet realiseerbaar vanwege het bestaan van een grote groep zelfverzorgers en de vrij belangrijke directe afzet van boer aan consument. Over deze sectoren zijn geen cijfers bekend.

⁵⁾ Dit zou dus wijzen op een negatieve inkomenselasticiteit. Het Nederlandse budgetonderzoek van het C.B.S. van 1951 gaf als resultaat een elasticiteit van ongeveer 0. Zie: „Statistische en Econometrische Onderzoekingen”, 1e kw. 1957.

elk aandeel

'Vereenigd

Bezit van

1894'

vormt in

feite een

deskundig

samengestelde

aandelen-

portefeuille

Dit is mogelijk, omdat 'Vereenigd Bezit' een beleggingsmaatschappij is, die de gezamenlijke inbreng van haar aandeelhouders belegt in ruim 175 zorgvuldig geselecteerde fondsen. Zodoende wordt een belang verkregen bij tal van bedrijfstakingen in binnen- en buitenland. Elk aandeel 'Vereenigd Bezit van 1894' verschaft U een aantrekkelijk rendement met beperking van risico.

Alle banken en commissionairs kunnen U inlichten.

N.V. VEREENIGD

BEZIT VAN 1894

De voordelen van aandelenbezit met beperking van risico.

WESTERSINGEL 84, ROTTERDAM

huishoudelijk personeel. Tekenend is bijv. dat in de Verenigde Staten, waar deze ontwikkeling al reeds verder is voortgeschreden, de laatste tijd 20 à 25 pCt. van de aardappelen in een voorbereekte vorm aan het publiek wordt verkocht (chips, nibbits, pureepoeder, e.d.). In de „chainstores” (vrijwillige filiaalbedrijven e.d.) wordt ongeveer 65 pCt. van de aardappelen verpakt verkocht! Dit moet dan uniforme waar zijn van uitstekende kwaliteit. De telers in de Staten Maine en New York hebben dit in onvoldoende mate begrepen; vandaar dat de rol van leveranciers van consumptie-aardappelen ten dele overgenomen is door de Staten Idaho, Californië en andere gebieden op grotere afstand. Hier komen dan uitsortingspercentages voor van 40 tot 60 pCt. ⁶⁾.

Het is zaak, dat de telers en handelaren ten onzent inzien dat het leveren van een goede kwaliteit en een aangepaste dienstverlening een belangrijke bijdrage kunnen zijn om de teruggang van de consumptie per hoofd tot een minimum te beperken. In Frankrijk kent men reeds een wettelijke kwaliteitscontrole die, naar verluidt, niet bepaald feilloos werkt. In landen als Nederland en West-Duitsland bestaan alleen handelsvoorwaarden.

Met name bij de levering van aardappelen in kleinverpakking is een zo groot mogelijke uniformiteit en kwaliteitscontrole een eerste vereiste.

Bij de levering van aardappelen in kleinverpakking hebben zich in de winter 1959/1960 in West-Duitsland zeer ernstige misstanden voorgedaan zodat Staatssecretaris Sonneman kon spreken van „Wundertüte”, waarbij het steeds weer een verrassing was wat er uit de zak kwam, zij het dan, dat dit vrijwel altijd een onaangename verrassing was. Een en ander heeft geleid tot een voorstel tot kwaliteitscontrole van overheidswege. Verder is het gewenst dat de prijzen zo constant mogelijk worden gehouden. Het geringe succes van de afzet in deze vorm in Nederland is o.i. te wijten aan het niet algemeen voldoen aan de genoemde eisen. Momenteel worden in ons land pogingen in het werk gesteld om een stichting in het leven te roepen, die door het instellen van een kwaliteitsmerk en controle de verkoop in kleinverpakking weer nieuw leven in kan blazen ⁷⁾.

Wat de Nederlandse teelt van consumptie-aardappelen betreft, menen wij dat de vrijmaking van het handelsverkeer in de toekomst goede mogelijkheden biedt voor de leverantie van consumptie-aardappelen aan de grote steden in het Ruhrgebied. Trouwens in het afgelopen seizoen resulteerde het wegnemen van de importbelemmeringen van Westduitse zijde reeds in een zeer belangrijke export van zandaardappelen. Men dient zich echter te richten op de Westduitse smaak. Er blijkt nl. in West-Duitsland anders dan bij ons een grote voorkeur te bestaan voor „festkochende” soorten. Deze doen steeds een goede

⁶⁾ Een dergelijk hoog percentage afval is geen bezwaar mits de prijs van het restant maar hoog genoeg is. Hier komt voor de Verenigde Staten nog de aangename omstandigheid bij, dat het niet voor consumptie geschikte deel tot meel kan worden verwerkt met behulp van regeringssteun. Hierdoor won de Amerikaanse aardappelmeelindustrie, die sterk in betekenis was afgenomen, weer een belangrijke plaats terug: 15 pCt. van de aardappelproductie wordt tot meel verwerkt. De aardappelmeelindustrie kan in zekere zin vergeleken worden met de Westduitse brandewijnstokerijen; het doel is in beide gevallen een bodem in de markt te leggen.

⁷⁾ Wil men van telerszijde direct in kleinverpakking leveren dan dient men over een zeer ruim aanbod te beschikken zodat selectie van de gewenste standaardkwaliteit mogelijk is. Coöperatievorming is dan de aangewezen weg, terwijl de boeren voor een regelmatige aanvoer dienen te zorgen en niet bij toevallig gunstige prijzen hun partijen in een andere richting afzetten.

prijs, zelfs als de markt zwak is. Voor een regelmatige en lonende afzet naar de industriecentra van West-Duitsland is het gewenst, dat de t.o.v. het Ruhrgebied gunstig gelegen Nederlandse zand- en rivierkleigebieden zich toeleggen op de verbouw van „Salatkartoffeln” en „Vorwiegend festkochende Sorten” van prima kwaliteit. Dan achten wij verovering van een deel van de markt mogelijk, hoewel in de stedelijke sfeer in de jaren 1950/1959 de consumptie met ca. 20 pCt. afnam, en de prijsontwikkeling bij de veredelingsprodukten gunstiger was ⁸⁾. Wat de andere E.E.G.-landen betreft, verwachten wij vooraansnog weinig blijvende exportmogelijkheden.

Misschien zal bij de import van vroege aardappelen met een toenemende E.E.G.-concurrentie uit de Middellandse Zee-landen rekening moeten worden gehouden. Het areaal vroege aardappelen is de laatste jaren wat ingekrompen in Italië, maar Frankrijk gaf in 1959 een belangrijke uitbreiding te zien. Er dient op gewezen te worden, dat in elk geval in de overgangsperiode, de importlanden hun produktie kunnen blijven beschermen door de instelling van minimumprijzen wat in de winter 1959/1960 ook door Frankrijk is gedaan („long-term” contracten achten wij voor consumptie-aardappelen niet waarschijnlijk).

Het is te hopen dat daarnaast goede handelsbetrekkingen met de andere Europese landen blijven bestaan, wat vooral van belang is, omdat op de consumptie-aardappelmarkt Engeland de belangrijkste afnemer is. Zij het dan, dat Engeland een onregelmatige afnemer is en ons land bij een goed geslaagde eigen oogst niet nodig heeft. Ook Zweden is van ons land een goede klant. E.e.a. is met name voor de telers van klei-aardappelen van groot belang omdat deze aardappelen in de laatstgenoemde landen zeer gewaardeerd worden en men daar aan relatief hoge prijzen, o.a. t.o.v. West-Duitsland, gewoon is.

De positie van fabrieksaardappelen.

Op het gebied van de verwerking van aardappelen tot meel en derivaten neemt Nederland binnen de E.E.G. de belangrijkste plaats in met een produktie van ca. 2/3 van het totaal, waarvan ca. 70 pCt. wordt geëxporteerd. De Nederlandse verwerking tot meel e.d. betreft ruim 25 pCt. van de totale aardappelproductie, terwijl dit in West-Duitsland en Frankrijk slechts enkele procenten betreft en in Italië nog minder. Voor een inzicht in produktie en afzet van het Nederlandse meel vergelijkte men de cijfers van tabel 2.

TABEL 2.

Produktie en export van aardappelmeel

(gem. laatste paar jaar)

	1954/55	1955/56	1956/57	1957/58	1958/59
Prod. aard.meel × 1.000 kg a)	199.378	191.675	180.083	206.175	185.010
Uitvoer meel en derivaten in pCt. b)	64	82	81	63	77
Uitvoer naar E.E.G. in pCt. van de produktie	33	41	38	32	41

a) supra aardappelmeel en afwijkend meel.
b) derivaten omgerekend op meel.

De belangrijkste concurrerende zetmeelbron naast de aardappel is de maïs. Gerekend tegen wereldmarktprijzen is dit een zo goedkope bron, dat de aardappel tegen dit produkt niet kan concurreren. België en Italië voeren naast de voedermaïs, waarvan de prijs op een hoog niveau

⁸⁾ Voor 1933 bestond er in de zandgebieden van Midden- en Zuid-Nederland ook een vrij belangrijke export van consumptie-aardappelen.

wordt gehouden, maïs in tegen wereldmarktprijs die daar dan tot meel en de daarvan afgeleide producten wordt verwerkt. Als dit de algemeen aanvaarde gedragslijn binnen de E.E.G. zou zijn, is een concurrerende productie van aardappelveel niet mogelijk.

In Nederland kennen wij een garantieprijs voor fabrieks-aardappelen en wel laatstelijk van f. 7,10 per 100 kg. Dit komt neer op een toeslag van ca. f. 450 per ha. Deze steun is beperkt tot een bepaald kwantum en tot bepaalde bedrijven, nl. veenkoloniale en daarmee gelijk te stellen bedrijven. Zowel de ene als de andere beperking heeft wel tot enkele moeilijkheden geleid. Door middel van de genoemde overheidssteun is het mogelijk te blijven concurreren tegen de producten op maïs-basis.

Ook in West-Duitsland wordt een subsidie gegeven, nl. van DM 0,15 per kg zetmeel, die tot een bepaald kwantum beperkt is. Bovendien wordt de eigen industrie beschermd door een hoog tarief op ingevoerd meel en geldt voor alle maïs het hoge tarief van de veevoedersector. Daartegenover was een invoer zonder rechten mogelijk van speciale contingenten aardappelen voor de verwerking tot meel uit landen als Polen, Tsjechoslowakije, Denemarken, Engeland en Nederland. Ook Frankrijk kent een hoog invoerrecht en bovendien wordt d.m.v. een ingewikkeld premiestelsel de verbouw van speciaal pootgoed voor de fabrieks-aardappelcultuur bevorderd.

In het kader van de eenwording moeten deze beschermende tarieven geleidelijk verdwijnen. Van Westduitse zijde wordt echter gesteld dat men zo blootgesteld wordt aan een „unfaire” Nederlandse concurrentie, met het oog waarop de instelling van minimumprijzen wordt bepleit.

Van groot belang voor de positie van de fabrieks-aardappel en de daarop gebaseerde industrie is, wat er in de Europese landbouw gebeuren zal met de maïs. Van de E.E.G.-maïscumulatie die voor het overgrote deel de veevoedersector betreft wordt ca. 2/3 op eigen gebied verbouwd, voornamelijk in zuidelijke landen. Wordt de prijs van de maïs gekoppeld aan die van de andere granen, waarbij in de conceptvoorstellen wordt uitgegaan van een prijspeil boven wereldmarktniveau, dan betekent dit, zo werd ons van de zijde van de Nederlandse industrie medegedeeld, dat de Nederlandse fabrieks-aardappel als zetmeelbron binnen de E.E.G. in een concurrerende positie komt. Over de afzetmogelijkheden in het E.E.G.-gebied zal dan de concurrentiekracht van de diverse industrieën beslissen,

Paardensport en totalisator

Nog even terugkomend op het artikeltje „Paardensport en totalisator” in „E.-S.B.” van 21 juli jl. zij er, ter voorkoming van misverstand, op gewezen dat, indien de gemiddelde inzet per bezoeker f. 50 bedraagt, deze inzet reeds met een fractie van dit bedrag kan worden bereikt, aangezien per meeting 8 à 10 courses worden gehouden. De werkwijze van de totalisator is er nl. op gericht de omloopsnelheid der ingezette gelden tot een maximum op te voeren. De uitbetalingen vinden plaats 10 à 15 minuten na de uitslag van elke course, zodat het terugbetaalde geld weer ter beschikking komt van de bezoekers. Zo kan bijv. een bezoeker die telkens zijn inzet terugkrijgt reeds met f. 5 op één middag een omzet van f. 50 bereiken.

maar voor de export naar derde landen blijft de moeilijke positie bestaan t.o.v. de producten op maïsbasis, die gedeels geproduceerd worden door „Corn Products”⁹⁾.

Tenslotte verdient het vermelding dat overeenstemming bereikt is over een E.E.G.-tarief van 9 pCt. op aardappelen, 7 pCt. op maïs en 20 pCt. op tarwe. Voor de invoer van fabrieks-aardappelen zijn geen tariefcontingenten vastgesteld, hetgeen voor West-Duitsland een nadeel betekent.

De pootaardappelen.

Nederland is ook op het gebied van de internationale handel in pootaardappelen het belangrijkste E.E.G.-land. De voor erkenning aangemelde oppervlakte bedroeg de laatste jaren 25 à 30.000 ha, de geplombeerde hoeveelheid 300 à 350.000 ton. Helaas kon in het laatste jaar (1959) nog geen 60 pCt. worden goedgekeurd zodat het aanbod van de beste kwaliteiten zeer beperkt was en flinke hoeveelheden Frans pootgoed werden ingevoerd. Van de export neemt het Nederlandse succesras Bintje dat, behalve in West-Duitsland, veel opgang heeft gemaakt, ca. 40 pCt. voor zijn rekening.

De export van gemiddeld ca. 250.000 ton vindt voor ca. 75 pCt. plaats naar E.E.G.-landen. Hierbij was tot voor kort West-Duitsland alleen afnemer voor het ras Eersteling. Tot nu toe wordt de handel in vrij sterke mate belemmerd door het uiteenlopen van de keuringssystemen, voorschriften t.a.v. de te gebruiken rassen, gezondheid enz. Bij unificatie van de maatregelen op dit gebied, zullen onze exportmogelijkheden — ceteris paribus — zeker toenemen, omdat in een aantal gebieden in het kader van een nastreefde verbetering van de teelt een toenemend gebruik van goedgekeurd pootgoed te verwachten is. Men zal zich dan echter voor West-Duitsland moeten toeleggen op de daar gevraagde rassen. Wat Frankrijk betreft zal de concurrentie van het Bretonse pootgoed (uit Finistère en Mariban) dat de laatste tijd gezond en goed van kwaliteit is en voor 50 pCt. uit Bintje bestaat een factor van belang zijn. Ook in Italië is de laatste tijd de pootgoedteelt toegenomen, maar overigens nog van zeer beperkte betekenis.

Tengevolge van de eveneens belangrijke afzet naar landen buiten de E.E.G. blijft Nederland ook in de sector van pootgoedaardappelen geïnteresseerd bij een zo vrij mogelijk handelsverkeer.

Wageningen.

Dr. R. A. DE WIDT.

Naschrift.

Na het schrijven van dit artikel is de Europese Commissie gereedgekomen met de definitieve voorstellen, die op 30 juni jl. zijn aangeboden. Het resumé van de Voorlichtingsdienst der Europese Gemeenschappen, dat wij ter beschikking hebben, vermeldt geen speciale paragraaf over de aardappelen. Ten aanzien van groenten en fruit, waaronder, volgens sommigen althans, de vroege aardappelen moeten worden gerekend, wordt gesteld dat voor 1 juli 1963 aan de Raad gemeenschappelijke concurrentieregels zullen worden voorgelegd. Bij aanvaarding betekent dit, dat nadien geen tarieven en contingenten meer kunnen worden toegepast en evenmin minimumprijzen zullen kunnen worden vastgesteld. Voor het probleem van de verhouding maïszetmeel-aardappelizetmeel wordt, volgens het resumé, geen oplossing gegeven.

⁹⁾ Het verdient vermelding dat de Nederlandse particuliere industrie op basis van het aardappelveel, maar ten dele ook reeds op andere basis, uitgegroeid is tot een volledige chemische industrie, waarvan de positie onlangs door een fusie van de beide grootste bedrijven is versterkt.

Europa-bladwijzer

No. 9b

E.E.G.

Zeer lezenswaardig is het boekje van Dr. E. Kantzenbach, „Möglichkeiten und Grenze der Konjunkturpolitik in der Europäischen Wirtschaftsgemeinschaft“. In het eerste gedeelte wordt een uitstekende — zij het uiteraard globale — samenvatting gegeven van de theorie der conjunctuurpolitiek en die der internationale handel, waarbij tot slot de onverenigbaarheid wordt aangetoond van nationale conjunctuurpolitiek en supranationale integratie. Bijzonder aardig is schrijvers behandeling van de twee „Vineriaanse“ effecten der economische integratie, de handelsverruiming en de handelsafbuiging. Hij toont schematisch aan dat de E.E.G., mede ten gevolge van de associatie der overzeese gebieden, in dit opzicht geen overmatig gunstige constellatie bezit, veel minder gunstig dan bijv. de destijds voorgestelde grote vrijhandelszone. Het tweede, empirische, gedeelte van dit rapport bevat een schat aan relevante gegevens, terwijl in het laatste gedeelte wordt ingegaan op het eigenlijke onderwerp van de studie: de conjunctuurpolitiek in de E.E.G. Hier wordt duidelijk dat de schrijver zijn titel verstandig heeft gekozen, want aan de thans zo in de belangstelling staande coördinatie van de conjunctuurpolitiek blijkt hij, evenmin als de daarbij in feite betrokken beleidsinstanties, veel concrete inhoud te kunnen geven. Dat overigens ook van parlementaire zijde in dit opzicht weinig te verwachten valt, bewijst het verslag over de vraagstukken van een gemeenschappelijk conjunctuurbeleid in de E.E.G., uitgebracht door de Duitse socialist H. Deist namens de commissie voor de economische politiek op lange termijn, voor financiële aangelegenheden en voor de investeringen. Dr. Kantzenbach beperkt zich wat de coördinatie betreft tot de reeds vrij dubieuze aanbeveling tot het creëren van een geïntegreerde geld- en kredietpolitiek op Amerikaanse leest geschoeid, terwijl hij voor het overige slechts bepaalde normen afleidt voor het nationale conjunctuurbeleid. Zoals bij een niet-Nederlandse schrijver vrijwel vanzelf schijnt te spreken, rept hij daarbij met geen woord over het loon- en prijsbeleid en stelt hij een naar Nederlandse opvattingen wat overmatig vertrouwen in „automatische stabilisatoren“, die hij overigens op verschillende punten wil uitbreiden. Aan de hand van het in bladwijzer no. 6a genoemde boekje van Dr. F. Hartog „European Trade Cycle Policy“, heeft ook Prof. Van Berkum een beschouwing gewijd aan de conjunctuurpolitiek in internationaal verband. In „Nationale en Europese Conjunctuurpolitiek“, Economie, februari 1960, blz. 237-262) schetst de schrijver allereerst de moderne opvattingen over het conjunctuurverschijnsel en de nationale conjunctuurpolitiek, om vervolgens langs de door Prof. Andriessen in zijn inaugurele oratie (vide bladwijzer 7b) reeds aangegeven weg het verband te leggen met de gedachte der coördinatie van de conjunctuurpolitiek in Europa. Veel nieuws op dit gebied biedt het artikel evenwel niet.

Het netelige vraagstuk der vrijheid van vestiging in de E.E.G. is in vogelvlucht behandeld door H. J. Meyer-Marsilius in „Auslandsniederlassungen im E.W.G.-Raum“ (Zeitschrift für Europäische Integration, maart 1960, blz. 9-13). Hij stipt daarbij een groot aantal interessante problemen aan, waarvan hij terecht zegt: „Den Experten

steht hier eine grosse Arbeit bevor, die viel Kompromissbereitschaft verlangt“. De nationale wetgeving op het gebied van de vestiging is in de zes landen zeer verschillend; de schrijver heeft hierop in zijn „Niederlassungsrecht in der E.W.G.“ (Baden-Baden-Bonn 1960) reeds eerder en meer uitvoerig gewezen. Ook verschillen in arbeidsrecht, in sociale en fiscale wetgeving spelen echter een belangrijke rol, terwijl zich tenslotte de vraag voordoet hoe te handelen met betrekking tot de vestigingen in derde landen. Uit deze veelheid van problemen put de schrijver echter een zeker optimisme met de overweging „dass dynamische Kräfte der Wirtschaft schneller vorankommen als die behördliche Arbeit der Kommission“, welke bewering hij staaft met een groot aantal voorbeelden van samenwerking, fusie enz. in E.E.G.-verband. Hij besluit dan ook: „So mag manche Schwierigkeit, die den Experten Kopfzerbrechen macht, durch Dynamik des Geschehens schneller und einfacher gelöst werden, als man heute erwarten kann“. Wij vragen ons slechts af, of sneller en eenvoudiger ook altijd beter is; wij willen toch geen Europese integratie door Europese kartelvorming?

Een bijzonder aspect van het interessante vraagstuk der vrije vestiging in de E.E.G. behandelt O. von Stempel in zijn artikel „Das Niederlassungsrecht in den assoziierten Überseeischen Gebieten“ (Europäische Wirtschaft, 31 december 1959, blz. 577-580). Artikel 8 van de toepassingsovereenkomst betreffende de associatie bepaalt, dat alle discriminaties in de vestigingswetgeving van de geassocieerde gebieden tussen personen en ondernemingen uit het „moederland“ en uit de overige E.E.G.-landen geleidelijk dienen te worden opgeheven. De hiermede samenhangende problemen, i.h.b. die betrekking hebben op Algerië, worden door Von Stempel in het kort aangeduid en ingeleid.

In een recente brochure van de Raad voor het Midden- en Kleinbedrijf, getiteld „Rapport inzake het vrije verkeer van diensten in de E.E.G.“ (Den Haag 1960, no. 1, 23 blz.) zijn voor dit vraagstuk relevante artikelen van het E.E.G.-verdrag afgedrukt, met enkele opmerkingen. Deze wel zeer korte inleiding tot een uitermate moeilijk complex van vraagstukken — men denke slechts aan het vervoersprobleem, de vrijheid van kapitaal- en personenverkeer! — zal o.i. slechts weinig kunnen bijdragen tot een beter begrip van deze voor Nederland zo belangrijke materie.

Wie zich speciaal interesseert voor de betrekkingen tussen Europa en Afrika zal in het januari-nummer van het Zeitschrift für europäische Integration veel van zijn gading vinden. Zowel de problemen rond de associatie met de E.E.G. als de economische en politieke vraagstukken van het Afrikaanse continent meer in het algemeen komen in een vijftal artikelen uitvoerig ter sprake. Vooral interessant is de originele visie van P. Fontanges, die onder de titel „Geschäft mit Afrika?“ als antwoord geeft: „Afrika ist kein gutes Geschäft! ... Das Heil Afrikas liegt darin, dass es einen grösseren Teil seiner Anstrengungen dem inneren Warenaustausch und den kleineren Teil dem Warenaustausch mit der Aussenwelt zuwendet, und dabei dennoch dem letzten eine möglichst wachsende Bedeutung

gibt. Unglücklicherweise bekundet das „grossmütige Europa“ dem von ihm gespeisten Entwicklungsfund solche Gefühle des Besizes, solche kleinlichen Reflexe der Rückerlangung, dass die jungen afrikanischen Regierungen sich jetzt die Frage stellen: Trägt denn Europa nur das Gesicht einer dicken, hinter ihrer Waage und ihrer Kassenschublade sitzenden Krämerin?“ (blz. 19). Volgens Fontanges moet de dikke kruideniersvrouw haar gunsten niet via het kredietboekje verlenen doch door het stabiliseren van de prijzen van grondstoffen, afkomstig uit Afrika, op een kunstmatig hoog niveau.

In hetzelfde tijdschrift (januari 1960) is een interview gepubliceerd met de president van de Franse tegenhanger van de S.E.R., *Emile Roche*: „*Ein Höchstmass an Geschmeidigkeit für die sozialen Mechanismen des gemeinsamen Marktes*“). M. Roche betoogt daarin dat de Franse industrie wat de loonkosten en in het bijzonder de sociale lasten betreft in een relatief ongunstige positie verkeert vergeleken met de overige E.E.G.-landen. Hij bepleit echter geen directe interventie door E.E.G.-organen buiten het vlak van de meer algemene en fundamentele aspecten der sociale harmonisatie, doch wil de eenheid van loonvorming bereiken door nauwere betrekkingen tussen de werkgeversorganisaties zowel als tussen de werknemersorganisaties, waardoor het loonoverleg in de zes landen zou kunnen samensmelten. Dat hij dit met een „Höchstmass an Geschmeidigkeit“ wil realiseren lijkt ons een bijna dwaze illusie gezien bijv. het gecompliceerde mechanisme dat wij in ons land voor de loonvorming hebben uitgewerkt en dat — gelukkig! — zozeer afwijkt van hetgeen in de overige E.E.G.-landen bestaat.

In „*Economie et humanisme*“ geeft *J. Mallet* een korte schets van hetgeen door de E.E.G. in de afgelopen twee jaren is bereikt. Als E.E.G.-functionaris ziet hij een en ander — althans in geschrifte — wel wat erg rooskleurig, doch uit hetgeen hij in het slotstuk over de „perspectives d'avenir“ zegt kan men toch wel afleiden waar de E.E.G. tot dusverre slechts weinig voortgang heeft geboekt. Hij besluit echter op het gebruikelijke dominant septime accord: „*Le chemin de la prospérité française, et de la vraie grandeur, le chemin de la justice sociale passent aujourd'hui par l'Europe. Il ne manque point chez nous de „belles au bois dormant“. Les voix qui s'éveillent et qui se lèvent. Le marché commun a frappé à la porte, non certes de la terre promise, mais de l'avenir, et tout simplement de la vie*“.

In een uitgebreide brochure „*Le marché commun; chômage ou prospérité?*“ geeft de Franse vakbeweging haar uiteraard zeer sterk gekleurde, maar in dat opzicht geheel eerlijke zienswijze op het E.E.G.-verdrag (Editions du monde ouvrier, Paris 1959, 263 blz). De in deze kringen levende opvattingen over de strekking van het Verdrag worden niet onder stoelen of banken gestoken. Onder het hoofd „la voie socialiste vers l'Europe“ vinden wij het ideaal: „du marché commun libéral à une économie socialiste du Six“ geconfronteerd met de verwachte gevolgen van het verdrag in zijn tegenwoordige vorm: „un meilleur champ d'action pour les cartels et les trusts“. Deze pessimistische prognose blijkt echter meer op het politieke inzicht van de (anonieme) auteurs te berusten, dan op tastbare feiten of verdragsbepalingen. Zo kan men op blz. 128 lezen dat „Dans l'état actuel des forces politiques et des tensions mondiales, on peut prévoir, sans grande risque d'erreur que la C.E.E. ira . . . vers la prédominance des groupes financiers et industriels constitués

grâce à des accords entre les banques et les grandes firmes des Six, avec l'appoint du capital américain“. Misschien is dit voor de onbevooroordeelde lezer niet geheel overtuigend maar in ieder geval is het opnieuw een aanmaning voor de regeringen en de Europese commissie om het met de kartelpolitiek in de E.E.G. ernstig te nemen. Geheel eens zijn wij het met de categorische verklaring dat „l'esprit européen et le nationalisme gaulliste sont incompatibles“. Overigens bevat de brochure een goede beschrijving van het E.E.G.-verdrag en de daaraan ten grondslag liggende beginselen zowel als van het economisch potentieel van de zes lid-staten.

Van het belang van een strakke kartelpolitiek getuigt ook de redactie van *Europäische Wirtschaft*: „die Wettbewerbsregelung im Gemeinsamen Markt entscheidet darüber, ob dieser Markt wirklich eine grosse Sache wird oder nicht“. Zij publiceerde in haar kolommen twee interessante vervolgartikelen over dit onderwerp, waarvan de Duitse advocaat en lid van het Europese Parlement, *Arved Deringer* het eerste schreef („*Zwei Jahre Kartellpolitik*“, E.W. 1960, S. 43-47, 66-68). Hierin valt een kritisch geluid te beluisteren met betrekking tot het concurrentieregime, dat men in Brussel ontwikkelt. Hoewel ons van het hart moet dat het niet moeilijk is om in deze kritiek te leveren, is hetgeen Deringer te berde heeft te brengen wel lezenswaard. Hij begint (nogmaals) de bekende rechtsvragen omtrent de artt. 85 en 86 na te gaan en staat onder andere stil bij de voor Nederlandse ondernemers interessante vraag of het wetje van 5 december 1957 (Stbl. 528) al dan niet in overeenstemming is met het Verdrag. Deringer komt daarbij tot de slotsom dat, hoe ook de interpretatie van de bekende rechtsvragen over de artt. 85 en 86 moge luiden, deze Nederlandse wet steeds strijdt met de desbetreffende bepalingen van het Verdrag, een conclusie, welke ook Dr. W. Obernolte in zijn hierna te noemen artikelen trekt. Men kan evenwel geenszins zeggen dat dit de gangbare opvatting is buiten Nederland. Op het onlangs (van 7-11 juni 1960) te Frankfurt gehouden congres over Europees kartelrecht, heeft bijv. M. Lagrange, advocaat-generaal bij het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen het tegendeel gesteld. Ten aanzien van de regelmatig gehouden bijeenkomsten met de regeringskarteldeskundigen merkt Deringer op dat deze bijeenkomsten niet tot besluiten kunnen leiden, die de nationale regeringen of de parlementen kunnen binden. Voorts blijkt de schrijver niet bijzonder ingenomen te zijn met de empirische werkmethode, zoals door de Commissie wordt gevolgd, omdat door de aanwezigheid van gegevens over kartels juist de Duitse industrie en handel door deze werkwijze getroffen zou worden. Ook dit geluid kunnen wij bij zijn landgenoot Obernolte beluisteren; het komt erop neer dat de Bondsrepubliek het enig land van de zes lid-staten is, dat het Verdrag op dit punt naar behoren na komt. Ook dit is een hier te lande niet onbekend geluid. Om tot meer gegevens te komen over economische concentraties in die landen, die nog geen bijzondere kartelwetgeving kennen, stelt Deringer een openbaar E.E.G.-kartelregister voor. In Nederland zal men daar wel bedenkingen tegen hebben, althans tegen de openbaarheid van het register, daar het blijkbaar als enig land beschikt over een niet-openbaar kartelregister.

In hetzelfde blad schrijft *Dr. W. Obernolte* over „*Die Wettbewerbsbedingungen im Gemeinsamen Markt*“ (E.W. 1960, S. 93-95, 162-164, 183-184), dat niet alleen de artt. 85 e.v. omvat, maar ook de bepalingen over dumping, steunmaatregelen van de Staten en de regels over de belas-

tingen. Vooral zijn beschouwingen over de steunmaatregelen van de Staten zijn interessant; een netelige materie, waarover nog veel te zeggen en uit te zoeken valt. Hij wil aan dit onderwerp dan ook de nodige aandacht geschonken zien.

Reeds verschillende malen hebben wij gewezen op artikelen die handelen over de relatie kartelrecht/recht betreffende de industriële eigendom. Het door ons al genoemde artikel van Mrs. Ir. G. Oudemans, Chr. Kooy en J. Wolterbeek is nu in La Propriété Industrielle verschenen (février 1960, blz. 28-32, „Droits de propriété industrielles et règles de concurrence dans le Traité de Rome”).

Het is opvallend dat de eenmaking van het merkenrecht de laatste tijd in het middelpunt van de belangstelling staat; onze landgenoot Mr. C. Croon is echter van oordeel dat men eerst het octrooirecht, vervolgens het modellenrecht en dan

pas het merkenrecht moet uniformeren („Wegen tot eenmaking van het Europese merkenrecht”, Bijblad bij de Industriële Eigendom, 16 mei 1960, blz. 54-59). Hier vallen twee artikelen te noemen, die overzichtelijk de vraagstukken uiteenzetten. (M. Röttger, „Réflexion sur la création d'une marque uniforme pour les pays de la Communauté Economique Européenne”, Revue de Droit intellectuel 1960, blz. 1-15 en Yves Saint-Gal „Une marque européenne dans le cadre du marché commun est-elle opportune?”, Revue du Marché Commun, no. 23, 1960, blz. 114-120). Het systeem van een centrale registratie van merken is ook internationaal reeds lang bekend, maar dit behoeft in E.E.G.-verband nog niet tot een E.E.G.-merk te leiden. Men kan het ook bij een min of meer uniform nationaal recht van de lid-staten laten.

EUROPA-INSTITUUT
van de Rijksuniversiteit te Leiden.

Surinaamse kanttekeningen

(Tweede kwartaal 1960)

Een van de hinderpalen van de economische ontwikkeling van Suriname was altijd de verkeerstechnisch ongelukkige ligging. In Nederland weet de P.T.T. tenminste waar het ligt, doch in de meeste landen was tot voor kort Suriname een onbekend begrip. De toevoeging van het in Nederland ongebruikelijke „Dutch Guiana” is meestal een noodzakelijkheid, die op zichzelf niet eens altijd voldoende is, want velen, ook postambtenaren, vergissen zich dan met „Dutch New Guinea”.

Het tweede kwartaal van dit jaar stond, om deze onbekendheid te doen verdwijnen, in het teken van contact met de — onbekende — buitenwereld. Aansluitende aan het parlementaire bezoek aan Nederland reisden Ministers en Statenleden als Goodwill-Mission naar India, Japan, Hongkong, de Verenigde Staten en Ghana. Kort daarop vertrokken de Minister en Directeur van Economische Zaken naar Nederland voor handelsbesprekingen en ter voorbereiding van een eventuele associatie met de E.E.G.

De precaire situatie op Cuba was aanleiding tot het zenden van een handelsdelegatie naar Havana. Deze keerde echter met lege handen terug. De vrij belangrijk geworden export (triplex) vond hiermede een voorlopig einde, terwijl het Departement van Economische Zaken zich zelfs genoodzaakt zag, de exporteurs te adviseren, slechts dan leveringen aan Cuba te doen, wanneer geconfirmeerde kredietbrieven in U.S.-dollars afgegeven zijn.

Als protest tegen de apartheidspolitiek werd bij Besluit van de Minister van Algemene Zaken de handel met de Unie van Zuid-Afrika stopgezet. Het betreft hier in hoofdzaak invoer van vis- en vruchtenconserven. De betrokken importeurs wachten thans op de aangekondigde uitvoeringsbepalingen.

De Kamer van Koophandel begon met de uitgave van een nieuwsbrief in de Engelse taal, welke eenmaal per kwartaal zal verschijnen. Ook organiseerde zij de Surinaamse deelname aan de in mei gehouden derde Caribbean Exhibition te Port-of-Spain, waaraan een achttal exporteurs medewerkte. De op dat tijdstip gerezen moeilijkheden tussen de Trinidese en Amerikaanse autoriteiten (de Amerikanen hebben in de afgelopen oorlog een deel van het eiland voor 99 jaar gepacht en daar een militaire basis

gevestigd) deed de U.S.-M.A.T.S. besluiten haar grondfaciliteiten van dat eiland grotendeels naar het vliegveld De Zanderij bij Paramaribo te verplaatsen. Een kleiner deel werd naar Seawell op Barbados overgebracht.

De kort daarop uitgebroken petroleumstaking op Trinidad deed ook de Alitalia en de Braziliaanse Varig besluiten De Zanderij in plaats van Piarco als laadhaven te kiezen. Het verkeer op De Zanderij is hierdoor sterk toegenomen. Een tweetal ongelukken door te laag invliegen bij slecht zicht deed de autoriteiten besluiten met spoed een elektronische landingsapparatuur te bestellen. De Surinaamse Luchtvaart Maatschappij nam van de K.L.M. een Dakota over, welke onder andere zal worden gebruikt voor vluchten naar de buurlanden.

De zesde jaarbeurs van Paramaribo, welke eind oktober en begin november zal worden gehouden, zal voor de eerste maal een internationaal karakter krijgen. De verwachte snelle stijging van de vraag naar hotelaccomodatatie zal onder andere worden opgevangen door een hotel van internationale allure, waarvan de aanbesteding in juli plaatsvindt. Ook het Palace Hotel bouwt thans een nieuwe vleugel bij.

Het weekblad „Economische Voorlichting” (’s-Gravenhage) gaf op 25 maart een speciaal Suriname-nummer uit, waarin een overzichtelijk compendium werd gegeven van de industriële en handelsmogelijkheden. Het is echter jammer dat het in het algemeen verouderde fotomateriaal geen juist beeld van het huidige Suriname geeft.

De „Troonrede” van de Gouverneur bij de opening van het 95ste zittingsjaar van de Staten stond geheel in het teken van de ontwikkelingsplannen. Hierin werd o.a. medegedeeld, dat op de ingeslagen weg van liberalisatie van de buitenlandse handel zal worden voortgegaan en dat daartoe de handelspolitieke instrumenten van invoerverboden en contingenteringen in beschouwing zullen worden genomen. In dit kader werd inmiddels de contingentering van de invoer van sigaretten opgeheven.

Ter stimulering van de transitohandel zullen de nodige maatregelen worden getroffen. Het betreft hier de stijgende transitohandel van Braziliaanse goederen als koffie, cacao en plantaardige was naar de Verenigde Staten en Europa.

Over de omvang van deze handel worden in Suriname zelf geen gegevens gepubliceerd, doch uit Amerikaanse gegevens blijkt, dat de doorvoer naar de Verenigde Staten via Paramaribo in 1959 alleen al Sf. 2 mln. bedroeg en Sf. 1 mln. in het eerste kwartaal van dit jaar. Ook werden verdere vereenvoudigingen aan het deviezenverkeer toegezegd, evenals blijvende aandacht aan internationale economische samenwerking, zoals associatie met de E.E.G. en nauwere samenwerking met het Caraïbisch Gebied en Latijns Amerika.

Op landbouwterrein wordt speciaal aandacht geschonken aan het introduceren van een tweede gewas voor rijstlanden en aan versnelling van de landsanering. Gedurende de eerste helft van het Tienjarenplan werden aan 1.500 kleinlandbouwers percelen goed ingepolderde landbouwgrond uitgegeven tot een totaal van 7.500 ha. Gedurende de tweede vijf jaren zullen deze cijfers 3.000 landbouwers en 13.000 ha dienen te worden.

Bezitsvorming onder de minder-gestitueerden zal worden bevorderd door bij de volkshuisvesting aan het huurkoopstelsel de voorkeur te geven. Aangekondigd werden een nieuwe zegelverordening, een wijziging van de invordering van de huurwaardebelasting, een registratie van de loontrekkenden, de oprichting van een algemeen ziekenfonds en de instelling van een permanente gemengde Commissie-Arbeidsvoorzieningen.

Met vreugde wordt een vlot verloop geconstateerd van de uitvoering van het Brokopondo-project en van het Tienjarenplan. Een wijziging van de Tienjarenplanovereenkomst, waarover later, wordt in het uitzicht gesteld. De samenwerking met het Surinaams-Amerikaanse Bureau voor Technische Samenwerking ontwikkelde zich op bevredigende wijze. Een nieuwe werkovereenkomst bracht uitbreiding aan de ruimtelijke planning en aan de ontwikkeling van de visserij. De voorlopige resultaten van de Operatie Sprinkhaan wettigen een versnelde ontsluiting van het binnenland.

Op 1 mei bestond de Kamer van Koophandel en Fabrieken vijftig jaar. Reeds geruime tijd is een wijziging in voorbereiding van de Landsverordening waarop de Kamer, analoog aan de Nederlandse Kamers vóór de oorlog, is gebaseerd. Een Ontwerp-Landsverordening in dezen werd in het eerste kwartaal door de Regering bij de Staten ingediend. De voorgestelde modernisering volgt echter niet het Nederlandse voorbeeld, daar een publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie, waaraan de Nederlandse Kamers zijn aangepast, niet in de bedoeling ligt. Wel wordt in het ontwerp gesteld, dat de nieuwe Kamer het gehele bedrijfsleven vertegenwoordigt.

Inzake de toepassing van het bedrijfsvergunningenbeleid zijn de reeds geruime tijd lopende besprekingen tussen Kamer en Overheid nog niet afgerond. In verband hiermede werd de op 30 juni verlopende termijn voor het indienen van verlengingsaanvragen voor winkelvergunningen opnieuw met drie maanden verlengd. De Kamer staat een grotere vrijheid voor dan in het bestaande systeem is vastgelegd.

De afzet van de rijst oogst 1959 nam een gunstige wending. Na een eerste oordeel uit Venezuela in maart volgden nog enkele orders, zoodat een groot deel van het surplus uit 1959 kon worden afgezet. De transacties werden alle door particuliere exporteurs uitgevoerd. Aangezien het ernaar uitziet, dat men in Venezuela de witvliesziekte, welke de rijstcultuur aldaar ruïneerde, onder de knie begint te krijgen, is het dringend noodzakelijk naar nieuwe afzetge-

bieden voor het surplus uit te zien. Een moeilijkheid daarbij is, dat de gehele Brits-Westindische Federatie als potentiële afnemer uitvalt, daar aldaar een meerjarige exclusieve overeenkomst loopt met Brits Guyana, dat echter kwalitatief een slechter produkt levert. Een nieuw exportprodukt is bananenmeel, dat reeds in kleine hoeveelheden werd afgezet in Trinidad en Brits Guyana.

Van de koffie-oogst 1959 is nog een deel onverkocht. Voorwegen, de traditionele afnemer van Surinaamse Liberia-koffie, nam tengevolge van een gewijzigd invoerbeleid slechts weinig af. In verband hiermede staat een druk op de prijs, welke bovendien ongunstig wordt beïnvloed door de verwachte goede oogst 1960. In tegenstelling tot de markt van Arabica en Robusta is die van Liberia-koffie slechts beperkt.

De citrusexport biedt goede vooruitzichten, daar naast de traditionele export van sinaasappelen en grapefruits naar Nederland thans voor het eerst een belangrijk contract is afgesloten met een Londense firma. Deze neemt ongeveer de helft van de oogst van dit jaar van grapefruits af.

Na de ernstige inzinking gedurende de afgelopen jaren vond een herstel plaats in het balatabedrijf. Gedurende het eerste kwartaal werd 16,4 ton aangevoerd tegen slechts 0,7 ton in de overeenkomstige periode in 1959.

Blijkens de weekbalansen van de Centrale Bank vond gedurende het eerste halfjaar een afvloeiing plaats van Sf. 4,4 mln. aan buitenlandse deviezen, welke, zoals onderstaande cijfers doen zien, ten laste kwam van de rekening-courantsaldi van het Land.

(in Sf. mln.)	5 jan. 1960	5 juli 1960	(in Sf. mln.)	5 jan. 1960	5 juli 1960
Debet			Credit		
Goud	18,3	18,3	Bankbiljetten	20,0	20,8
Deviezen	18,6	14,2	R.-C. van het Land	5,2	0,6
Overige posten	2,3	2,3	R.-C. derden	5,4	5,2
			Overige posten	8,6	8,2
Totaal	39,2	34,8	Totaal	39,2	34,8

Het Tarief van Invoerrechten onderging een kleine wijziging. Belangrijker is de bepaling, dat de vrijdom van invoerrecht voor goederen welke voor het Land worden ingevoerd, met ingang van 1 juli geen vrijdom van recht meer zullen genieten. Voor lopende bestellingen en aanbestedingen werden overgangsbepalingen vastgesteld. De importhandel werd tegemoetgekomen door het instellen van douanekoersen voor vreemde valuta. Naast de schommelende dagkoersen wordt voor iedere lopende kalendermaand als douanekoers aangehouden de dagkoers van de eerste werkdag van die maand. Dit vereenvoudigt het aangeven bij de invoer aanmerkelijk.

Over de reis van de Statendelegatie naar Nederland en de onderhandelingen van de Ministers te 's-Gravenhage werd in de Nederlandse dagbladders reeds ruimschoots gepubliceerd. De uitbreiding, of eigenlijk verlenging, van het Tienjarenplan met Sf. 80 mln. zal een afronding van dit plan mogelijk maken en tevens de economische inzinking opvangen, welke in het Rapport-Lieftinck van 1955 werd voorspeld. De dekkende toezegging van Sf. 20 mln. voor de voorgestelde hydro-elektrische projecten zal het te verwachten tekort aan elektrische stroom na 1968 voor tenminste 10 jaren kunnen overbruggen. Van de SUNFED werd een „grant” van U.S.\$ 750.000 verkregen ten behoeve van het Sprinkhaanproject. Hiermede wordt dit project voor een belangrijk deel medegefinancierd. In de komende maanden zullen 17 deskundigen van de N.V. Grontmij

naar het district Nickerie vertrekken ter uitvoering van grondverbeteringsprojecten.

De elektriciteitsvoorziening door de O.G.E.M. wordt uitgebreid. Behalve de stad Paramaribo en naaste omgeving zal deze maatschappij binnenkort een belangrijk deel van het district Suriname van stroom voorzien. Met het Gouvernement zijn bovendien reeds geruime tijd onderhandelingen gaande betreffende het eventuele overnemen van Gouvernementscentrales in enkele districtshoofdplaatsen.

De benzine- en olie-aanvoer liep even gevaar tengevolge van de staking op Trinidad. Thans wordt vanuit Curaçao en Aruba verscheept. Slechts de aanvoer van butaangas loopt gevaar, daar in de omgeving van Suriname buiten Trinidad slechts vrij weinig van dit gas wordt geproduceerd en de aanvoer van overzee kostbaar is. Aangezien buiten de stad Paramaribo butaangas de enige gasvoorziening vormt wordt het publiek tot uiterste zuinigheid aangespoord.

Het indexcijfer van de prijzen van levensonderhoud (1953 = 100) daalde in het eerste kwartaal tot 114 (de vier kwartalen 1959 waren resp.: 112, 112, 115 en 116). De belangrijkste daling (van 139 tot 131) vond plaats bij de

levensmiddelen van binnenlandse oorsprong; deze waren in het laatste kwartaal van 1959 tot een ongekennde hoogte gestegen.

De definitieve cijfers over het havenverkeer in 1959 vertoonden een belangrijke stijging ten opzichte van 1958. Er liepen binnen 1.505 schepen met totaal 3.429.000 B.R.T. tegenover 1.256 en 2.919.000 in 1958. De voornaamste vlaggen bleven Panama en Liberia; Nederland kwam met 599.000 B.R.T. op de derde plaats.

De produktie van bier bereikte in 1959 een nieuw record met 22.900 hl en spaanplaten eveneens met 5,6 mln. m³. De produktie van rum, sigaren, sigaretten, suiker, triplex en veevoeder handhaafde zich op ongeveer hetzelfde peil als in het voorafgaande jaar. De snelle produktiestijging van frisdranken was een gevolg van omvangrijke reclamecampagnes door de producenten van de belangrijkste merken. Deze worden vooral gevoerd door middel van reclameloterijen. Voor deze loterijen werden, hoewel zij in feite in strijd zijn met de loterijverordening, regelmatig vergunningen afgegeven. Thans echter heeft de Procureur-Generaal bekend gemaakt, dat geen nieuwe vergunningen meer zullen worden afgegeven.

Paramaribo, juli 1960.

G. C. A. MULDER, B. Sc., Ps. D.

BOEKBESPREKINGEN

John P. Lewis: Business Conditions Analysis. Mc.Graw-Hill Book Company, Inc., New York 1959, XII en 602 blz.

Van vele zijden bestaat belangstelling voor het toekomstig beloop van de nationale economische grootheden, kort samengevat het conjunctuurbelooop. Vandaar, dat vele pogingen gedaan worden om grootheden als het nationaal inkomen, de investeringen en de consumptie voor een komende periode te schatten. De vrijwel algemeen als juist aanvaarde methode hiervoor houdt in, het samenstellen van een model van de economie op basis van de macro-economische theorie zoals die sinds Keynes gangbaar is geworden. Met behulp van dit soort modellen is het mogelijk bruikbare voorspellingen te doen met een reikwijdte van omstreeks een jaar. Het Centraal Planbureau doet bijv. elk jaar in het Centraal Economisch Plan voorspellingen voor telkens een jaar. Vooral in de Verenigde Staten houden ook particuliere firma's zich bezig met dergelijke voorspellingen. Het opstellen van deze voorspellingen op korte termijn is echter geen eenvoudige zaak. Voordat tot opstelling van een model kan worden overgegaan zal de werking van de economie begrepen moeten worden en dit vereist een uitgebreide kennis van de macro-economische theorie. Verder is nodig kennis van de betekenis van de door overheids- en andere instanties gerapporteerde — en in het model te gebruiken — gegevens, dus in de eerste plaats kennis van het stelsel van nationale jaarrekeningen.

De schrijver van het hierboven genoemde boek stelt zich ten doel uiteen te zetten hoe voorspellingen van bedoelde aard tot stand komen en wil degenen die ermee werken of zullen moeten werken het nodige inzicht geven om zich een oordeel te kunnen vormen over dergelijke voorspellingen. Gezien het feit dat de schrijver weinig voorafgaande kennis veronderstelt is dit geen geringe taak.

Het idee van de schrijver om voorspellingen op korte termijn met de bijbehorende achtergronden in één boek uiteen te zetten is zeker zinvol. Het onderlinge verband tussen de verschillende onderwerpen wordt op deze wijze duidelijk naar voren gebracht, vooral waar het betreft de theoretisch-economische achtergronden van een model. Aan de andere zijde is er het gevaar dat een behandeling van dergelijke omvangrijke onderwerpen in één boek niet volledig is.

Het boek is in verschillende delen verdeeld. Het eerste deel handelt over de nationale jaarrekeningen en zet de samenstelling van het Amerikaanse systeem uiteen. Het tweede deel geeft een behandeling van de macro-economische theorie in ca. 200 bladzijden. Het derde deel bevat een beschrijving van de Amerikaanse economie sinds 1930. In het vierde en belangrijkste deel wordt een voorbeeld gegeven van de opstelling van een economisch model met behulp waarvan voorspellingen kunnen worden gedaan. Het vijfde deel tenslotte is gewijd aan voorspellingen op langere termijn.

Het deel, handelend over de nationale jaarrekeningen, biedt weinig gelegenheid tot commentaar, zij het dat de Europese lezer wellicht niet geïnteresseerd zal zijn in alle details van het Amerikaanse systeem. De uiteenzetting van de macro-economische theorie is breed opgezet, competent en helder. Op enkele plaatsen zou men wensen dat de schrijver nog iets dieper op een bepaald onderwerp inging, bijv. wanneer hij de eisen bespreekt die redelijkerwijze aan de toestand van een volkshuishouding gesteld kunnen worden. Hij behandelt hierbij de volledige bezetting van de capaciteit, volledige werkgelegenheid, prijsstabiliteit en capaciteitsgroei, zonder daarbij enigszins in te gaan op het criterium van evenwicht op de betalingsbalans en dat aangaande de inkomensverdeling.

Het historisch deel is voornamelijk beschrijvend van aard. Het lijkt in hoofdzaak de functie te hebben de lezer

enigszins een indruk te geven van het beloop van de relevante grootheden in de laatste 25 à 30 jaar. Als zodanig is het zeker geslaagd, al zou een wat meer analytische behandeling wellicht beter passen in het kader van het boek.

In het vierde deel, getiteld „Short-Run Outlook Analysis”, komt het centrale onderwerp van het boek ter sprake: het ontwerpen van een model met behulp waarvan voorspellingen op korte termijn gedaan kunnen worden. Eerst worden enige andere voorspellingsmethoden, o.a. de „barometrische” methode, gezien; zij worden verworpen omdat ze niet gebaseerd zijn op de macro-economische theorie. Bij de voorspellingen, gebaseerd op expliciete modellen worden de econometrische modellen uiteengezet, waarvan de relaties geschat zijn aan de hand van tijdreeksen van de betrokken grootheden. Voor voorspellingsdoeleinden geeft de schrijver evenwel de voorkeur aan wat hij noemt opportunistische modellen; de grootheden hierin kunnen op verschillende manieren geschat zijn, bijv. door enquêtering of door bijzondere informatie. De samensteller van zulk een model zal dus de veronderstelde relaties niet alleen laten afhangen van het beloop van de grootheden in het verleden. Het komt er dus op neer, dat de opsteller van een opportunistisch model zich een grotere vrijheid veroorlooft dan de opsteller van een econometrisch model.

De schrijver ziet een belangrijk verschil tussen opportunistische en econometrische modellen; hij acht de laatste te zeer gebonden aan het verleden, daar de relaties aan de hand van historische data zijn geschat en deze in de loop van de tijd kunnen veranderen. Dit lijkt echter wat ver gezocht, want een ieder, die een econometrisch model opzet, zal zodra hij goede gronden heeft om aan te nemen dat de relatie uit het verleden voor de huidige periode niet meer geldt, deze uiteraard niet meer gebruiken bij voorspellingen. Het verschil tussen beide soorten modellen is, dus, meer een verschil van accent dan een principieel verschil. In het opportunistisch model dat de schrijver in het boek uiteenzet komen inderdaad relaties voor, die niet aan de hand van tijdreeksen zijn geschat; belangrijk is in dit geval de schatting van de investeringen die geschiedt aan de hand van enquêtes bij de ondernemers aangaande hun plannen.

Hoewel de schrijver onder opportunistische modellen allerlei soorten modellen verstaat en dus ook econometrische modellen daaronder kunnen vallen, heeft het door hem uiteengezette model, dat als opportunistisch wordt bestempeld, het nadeel van een weinig efficiënte aanpak van de uiteindelijke berekening. Er wordt nl. uitgegaan van een aanvankelijke schatting van het inkomen; op basis hiervan komt men tot schatting van de daarvan afhankelijke grootheden. Verwerkt men deze in de definitievergelijking van het nationaal inkomen en verkrijgt men een waarde die afwijkt van de aanvankelijke schatting, dan behoren alle relaties, waarin het inkomen voorkomt, aangepast te worden aan het nieuwe inkomensniveau. Hetzelfde dient opnieuw te geschieden als het dan volgens de definitie gevonden inkomensniveau niet overeenkomt met het aangenomen niveau. Een aanpak die waarschijnlijk vlugger tot het doel leidt is het incorporeren van informatie, vallend buiten de econometrisch geschatte relaties in autonome termen, waarna de onbekende grootheden berekend kunnen worden door de oplossing van een stelsel van simultane vergelijkingen. Het model wordt echter nauwgezet en begrijpelijk uiteengezet en heeft als zodanig waarde.

Vele detailpunten, die natuurlijk op de Amerikaanse economie betrekking hebben, komen ter sprake; hierdoor wordt duidelijk hoeveel werk het zorgvuldig opstellen van voorspellingen met zich brengt, iets wat in sommige econometrische studies niet steeds naar voren komt.

Het laatste, vijfde deel sluit wat methode betreft niet, maar wat onderwerp betreft wel, nauw aan bij de voorafgaande, daar de methode gebruikt voor het opstellen van voorspellingen op lange termijn immers een geheel andere is dan die voor voorspellingen op korte termijn. Voor een prognose op lange termijn worden slechts de factoren besproken die van invloed kunnen zijn, zoals bevolkingsgroei, arbeidsduur, beschikbaarheid van natuurlijke hulpbronnen en de gevolgen van voortdurende economische vooruitgang. De schrijver vreest dat een te verwachten verschuiving van het gebruik van arbeid in de produktiesfeer naar dat in de dienstensfeer door de daaruit resulterende achteruitgaande invloed der vakbonden tot ongunstige machtsverhoudingen tussen de ondernemers en de andere maatschappelijke groepen zal leiden. Verder wordt aandacht besteed aan de gevolgen van de internationale positie van de Verenigde Staten. De noodzaak tot hulp aan de onderontwikkelde gebieden zal invloed hebben op de vooruitgang van de Amerikaanse economie. Het laatste hoofdstuk handelt over prijspolitiek op langere termijn en het gevaar van een voortdurende inflatie. Een kleine onnauwkeurigheid is, dat beweerd wordt dat wanneer de produktiefactoren beloofd worden volgens hun marginale produktiviteiten de opbrengst van het produkt verdeeld zou zijn; dit zal uiteraard alleen het geval zijn bij „constant returns to scale”.

Samenvattend kan men zeggen dat de schrijver een helder en levendig boek geschreven heeft, dat voor de econoom die op dit gebied thuis is, belangwekkend en prettig leesbaar is. Voor degene die enigszins met de onderwerpen bekend is maar die zijn kennis wat wil oprispen en aanvullen, zullen met name de delen over de macro-economische theorie en de voorspellingen op korte en langere termijn interessant zijn. Voor hen voor wie het bestemd is, dus voor degenen die met weinig voorafgaande kennis zich van de onderwerpen op de hoogte willen stellen, is het een goed studieboek, waarvan het doorwerken hen echter niet zeer gemakkelijk zal vallen.

Vlaardingen

C. VAN DE PANNE.

Prof. Dr. C. F. Scheffer/Prof. Dr. M. J. H. Smeets: Geld en Overheid. Uitgave Het Spectrum, Utrecht/Antwerpen 1960, 215 blz., f. 1,90.

Als tweede pocketboek in de Aula-reeks, dat de economische theorie dichter tot de „belangstellende leek” wil brengen, is na Pens „Moderne Economie” kort geleden verschenen „Geld en Overheid”. De hoogleraren Scheffer en Smeets willen hierin de „niet-deskundige belastingbetaler” duidelijk maken hoe de Overheid invloed op de kringloop van het geld uitoefent (blz. 62). De lezer vindt achtereenvolgens de behandeling van o.a. de kringloop van het geld in een gesloten en een open economie, de inkomsten en uitgaven van de Overheid, de overheidsleningen, de Overheid en de geldkringloop, gevolgen van belastingheffing, overheidsuitgaven en leningen op de private sector, alsook de begrotingspolitiek.

De vraag, in hoeverre de schrijvers geslaagd zijn in hun

Geldmarkt.

„De loin, c'est quelque chose; et de près, ce n'est rien". Voor de geldmarkt kan men deze woorden van La Fontaine beter omdraaien: de buitenstaander ziet doorgaans weinig van deze markt, die het spectaculaire van bijv. de effectenbeurs mist.

Bij de jongste tender op 13 juli hadden de banken te hoog gemikt, vooruitlopend op de middelen die haar in de huidige kasreserveperiode zouden toevloeien. Mede door de verhoging van het verplichte kaspercentage van 7 tot 8 pCt. en de door de vakantietijd verhoogde bankbiljettenomloop ontstond een verkrapting op de geldmarkt. De van het Rijk uitgaande geldstroom door de kwartaalsuitkering aan de gemeenten ad ca. f. 300 mln. per 25 juli, die de weekstaat van De Nederlandsche Bank per dezelfde datum beheerste, bracht een behoorlijke verruiming teweeg. De saldi der banken kwamen ca. f. 25 mln. boven het bedrag van gemiddeld f. 530 mln., dat naar schatting in de huidige kasreserveperiode renteloos bij de Centrale Bank moet worden aangehouden.

Deze periode was op 22 juli met een aanzienlijk tekort gestart. Van een ruime geldmarkt kon intussen echter nog niet worden gesproken: callgeld bleek in de verslagweek op het officiële tarief van $1\frac{3}{4}$ pCt. moeilijk verkrijgbaar. De ultimo-stijging van de bankbiljettenomloop speelde tevens een rol. Inmiddels is op 28 en 30 juli en op 1 augustus in totaal ca. f. 275 mln. schatkistpapier vervallen, waartegenover op 1 augustus de storting op de vorige lening voor Nederlandse gemeenten ad. f. 100 mln. diende te geschieden. Per saldo zijn de markt ruimschoots middelen toegevloed.

De Schatkist heeft over de forse draineringen van haar saldo bij de circulatiebank geen gras laten groeien: op 5 augustus heeft een nieuwe tender op drie- en twaalfmaandspapier plaats. Het marktdiscounto voor novembepapier bedroeg op 29 juli $2\frac{1}{16}$ pCt., voor jaarspapier $2\frac{5}{16}$ pCt. Driemaandskasgeldleningen noteerden $2\frac{1}{2}$ pCt. bij geringe affaire.

Kapitaalmarkt.

De Bank voor Nederlandsche Gemeenten heeft zich na de sterke overtekening op haar vorige lening en op die van de K.L.M. niet lang afzijdig gehouden en emitteert voor de vierde maal in dit jaar, thans f. 100 mln. à 99½, een coupon resp. effectief rendement latend van 4,52 pCt. resp. 4,56 pCt. Aan het welslagen van de lening bestaat, gezien de vaste stemming op de obligatiemarkt, weinig twijfel. Overigens geen nieuws van het emissiefront.

De door Uw kronikeur veertien dagen geleden gepubliceerde emissiecijfers van het eerste halfjaar behoeven een correctie: de reële bedragen volgens stortingsdatum waren voor obligaties f. 817 mln. (eerste halfjaar 1959: f. 934 mln.), voor aandelen f. 103 mln. (f. 83 mln.). Zelfs het C.B.S., waarvan de cijfers waren overgenomen, kan zich vergissen; de opbrengst van de emissie Hoogovens ad f. 77 mln. was in een verkeerde kolom terechtgekomen.

In Wallstreet kwam de daling, die het Dow Jones gemiddelde voor industrials opnieuw tot ongeveer het laagste punt van het jaar bracht — waarom publiceert de Nederlandse pers overigens nog steeds niet het veel representatievere Standard & Poor's indexcijfer? —, aan het eind van de verslagweek tot staan en sloeg om in een snel

opzet deze ingewikkelde materie aan de doorsnee lezer duidelijk te maken, is moeilijk te beantwoorden. Dit antwoord zal voornamelijk afhangen van het vermogen van de lezer te abstraheren, snel in economische termen te denken en de draad van het betoog niet te verliezen tijdens het verwerken van de beschrijving van technisch-economische verschijnselen. Beide hoogleraren hebben m.i. de lezerskring wel wat sterk beperkt door hoge eisen te stellen aan bovenbedoeld vermogen, maar het is een kwestie van smaak hoeveel water men in de wijn meent te kunnen doen, zonder de wetenschappelijke kwaliteit ervan te zeer te schaden.

Toch meen ik dat het bijv. wel verantwoord zou zijn geweest om de op blz. 59 t/m 61 gegeven indeling van maatregelen om de betalingsbalans te beïnvloeden achterwege te laten, daar toch volstaan moest worden met zeer summiere aanduidingen. Daarentegen zullen wellicht vele lezers onvoldoende steun hebben aan de in symbolen gegeven bewijsvoering van de voorwaarden voor betalingsbalansevenwicht (§ 110) en de in § 9 gegeven beschrijving van het scheppen van giraal geld. De indeling van overheidsleningen naar zeven verschillende gezichtspunten (blz. 85 t/m 89) is op zich zelf belangrijk, doch zou m.i. door de lezer gemakkelijker verwerkt kunnen worden, indien de diverse soorten leningen slechts ter sprake zouden zijn gekomen, waar dit voor een goed begrip van het financiële overheidsbeleid nodig was. De systematisering van overheidsleningen en ook van overheidsinkomsten en -uitgaven zal meer steun geven aan de wetenschappelijk geschoolde lezer dan aan de „niet-deskundige belastingbetaler", die geboeid moet blijven door een ononderbroken betoog.

Uit het bovenstaande moge blijken dat n.m.m. „Geld en Overheid" bij uitstek geschikt is om hun, die door opleiding of praktijk voldoende in de elementaire economische problemen thuis zijn, een beter inzicht te geven in de invloed van de Overheid op de geldkringloop. Het zou o.a. gelezen moeten worden door studenten in de economie die van dit onderwerp geen diepere studie maken en door parlementsleden die menen, dat de democratie niet onder deskundigheid zal lijden. Dat ook de schrijvers hun werk in het bijzonder in handen denken van economisch geschoolde lezers, blijkt intussen uit het feit dat hij, die zich verder in de behandelde problematiek wenst te verdiepen, wordt verwezen naar toch waarlijk niet eenvoudige werken als het proefschrift van Kessler, dat van Bosman en naar „Hoofdpijnen van de leer der openbare financiën" van Goedhart.

In het „woord vooraf" stellen de schrijvers dat zij geen standpunt zullen innemen in wat hier in het kort kan worden aangeduid als de „monetaire discussie", terwijl de analyse van de rijksbegroting van Witteveen meer geschikt wordt geacht voor deskundigen. De methodologische aanpak van de behandelde stof heeft voor een deel invloed op het gemak waarmee de lezer de problemen zal doorgronden. Daarnaast echter vloeit uit de door de schrijvers gekozen benaderingswijze voort dat de doeltreffendheid van „fiscal policy" in de hausse veel geringer wordt geacht dan wanneer zij bijv. de aanpak van Witteveen en Pen hadden gekozen; dit pessimisme is namelijk inherent aan het laatst stellen van de financiering der bestedingen, waar laattstgenoemde hoogleraren de relatie tussen inkomen en bestedingen essentieel achten. Moge inmiddels de door de schrijvers gekozen benaderingswijze ertoe bijdragen dat dit wetenschappelijke pocketboek in een grotere kring gelezen zal worden dan anders mogelijk was geweest.

's-Gravenhage.

E. L. BERG.

herstel onder invloed van de verlaging van 90 tot 70 van het stortingspercentage bij aankoop van effecten op krediet.

Het Damrak, dat de laatste maanden meer en meer een eigen koersontwikkeling toont, had de daling ditmaal slechts in geringe mate gevolgd, doch deed wel mee met het herstel, vooral Philips en de lokale markt. Olie's bleven in mineur, Unilever was op de Kongo-gebeurtenissen nog wat aarzeland. De nieuwe belastingvoorstellen hadden in de verslagweek nog geen invloed op de beursstemming. Invoering van het nieuwe regime valt trouwens voorlopig niet te verwachten.

Indexcijfers aandelen.	1953 = 100	4 jan. 1960	22 juli 1960	29 juli 1960
Algemeen		372	401	410
Intern. concerns		547	594	607
Industrie		268	309	316
Scheepvaart		187	158	159
Banken		190	199	203
Cultures		154	150	152

Bron: A.N.P.—C.B.S.

Aandelenkoersen.	4 jan. 1960	22 juli 1960	29 juli 1960
Kon. Petroleum	f. -179,20	f. 128,20	f. 127,80
Unilever	809	905	904
Philips	835½	1.152	1.223½
A.K.U.	514	541	538½
Kon. Ned. Hoogovens	900	767	780½
Van Gelder Zn.	270	296	311
H.A.L.	186½	136½	137½
Amsterd. Bank	340	359½	362
Ver. H.V.A. Mij-en	166	155½	155

New York.

Koersgemiddelde aandelen Dow Jones Industrials	679	610	617

Effectieve rendementen obligaties.

	gem. looptijd	8 jan. 1960	22 juli 1960	29 juli 1960
3 pCt. Invest. cert.	4 j.	3,73	3,80	3,82
4½ pCt. Ned. 1959	12½ j.	4,48	4,38	4,37
3½ pCt. Ned. 1955 I	17½ j.	4,31	4,33	4,32

Bron: Amsterdamsche Bank, Wekelijkse Rendements- en Koersvergelijking.

Drs. R. L. BOISSEVAIN.

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van:

Prof. P. Hennipman,
Prof. A. M. de Jong,
Prof. F. J. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart,
Prof. J. Zijlstra.

Abonnementsprijs f. 22,50;
fr. p. post f. 23,60; voor studenten f. 19,—; fr. per post f. 20,10.

Abonnementen worden aangenomen door de boekhandel en door uitgever

DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM

CENTRAAL BEHEER

Bos en Lommerplantsoen 1, Amsterdam-W.

zoekt een

STAF-FUNCTIONARIS

die leiding zal moeten geven op de afdeling

SCHADEVERZEKERING

De voorkeur gaat uit naar iemand met een ontwikkeling op academisch niveau.

Leeftijd tussen 25 en 40 jaar.

Brieven zenden aan de
afdeling Secretariaat,
Postbus 8400, Amsterdam.

Bij het Provinciaal Electriciteitsbedrijf van Noordholland te Bloemendaal kan worden geplaatst een ervaren

plaatsvervangend chef

voor de afdeling Inkoop.

Ten minste een middelbare opleiding vereist, alsmede ruime ervaring en gedegen kennis op inkoopgebied.

Leeftijd ± 40 jaar.

Rang: Referendaris of hoger.

Eigenhandig geschreven sollicitaties met recente pasfoto, welke niet wordt teruggezonden, binnen één maand te richten aan Directie P.E.N., Ign. Bispincklaan 19 te Bloemendaal.

Sollicitanten worden geacht geen bezwaar te hebben tegen een psychologisch onderzoek.

H. BRONS Jr

MAKELAAR IN ASSURANTIËN

TELEFOON (010) 11.19.80 *

MAURITSWEG 23
ROTTERDAM-2

GEMEENTE ZWOLLE

Burgemeester en wethouders van de gemeente Zwolle roepen sollicitanten op naar de betrekking van

DIRECTEUR

van de te vormen Centrale Personeelsdienst

De taak van deze functionaris bestaat in hoofdzaak uit:

1. het adviseren van het gemeentebestuur en de diensthoofden omtrent het te voeren personeelsbeleid naar moderne inzichten en met gebruikmaking van moderne technieken;
2. het coördineren van en het zorgdragen voor het verwezenlijken van dat beleid en van de daaruit resulterende maatregelen t.b.v. meer dan 1.000 personeelsleden.

De bekleder van deze functie dient over een zodanige ervaring in soortgelijke arbeid te beschikken, dat hij als een all-round deskundige op het terrein van het personeelsbeleid kan worden beschouwd.

Aangeboden wordt een aantrekkelijke werkkring, waaraan (behoudens instemming van hoger gezag) een bezoldiging is verbonden van:

f. 982,— per maand in minimum tot f. 1.242,— per maand in maximum (8 jaarl. verhogingen).

Deze bedragen zijn vermeld exclusief de verhogingen van f. 34,77 compensatie A.O.W., 2½% compensatie huurverhoging en 4% vakantietoelage.

Kandidaten moeten bereid zijn zich te onderwerpen aan een psychotechnisch onderzoek.

Sollicitaties met uitvoerige inlichtingen dienen binnen tien dagen na het verschijnen van deze oproep te worden ingezonden aan de burgemeester van de gemeente Zwolle.

Zij die reeds eerder solliciteerden behoeven niet opnieuw te reflecteren.

Blijf bij — lees de „E.-S.B.”!

TER OVERNAME AANGEBODEN: de gebonden jaargangen 1916 t/m 1938 van Economisch-Statistische Berichten. Brieven onder nr. E.-S.B. 60-1, Postbus 42, Schiedam.

HOLLANDSCHE SOCIETEIT VAN LEVENSVZERKERINGEN N.V.

Hoofdkantoor Nederland:
Herengracht 475, Amsterdam-C. tel. 221322
Head Office Canada:
1130 Bay Street, Toronto 5

...meer dan anderhalve
eeuw levensverzekering

N.V. BANK VOOR NEDERLANDSCHE GEMEENTEN

gevestigd te 's-Gravenhage

UITGIFTE VAN

f 100.000.000.— 4 $\frac{1}{2}$ pCt. 25-jarige Obligaties 1960
(Vierde lening)

Grootte der stukken: nominaal f 1000.— en f 500.—.

Na de toewijzing kunnen desgewenst, in de plaats van obligaties, schuldregisterinschrijvingen, groot tenminste nominaal f 100.000.—, worden verkregen.

Ondergetekende bericht, dat de inschrijving op bovengenoemde uitgifte zal zijn opengesteld op

DONDERDAG 4 AUGUSTUS 1960

van des voormiddags 9 tot des namiddags 4 uur

TOT DE KOERS VAN 99 $\frac{1}{2}$ pCt.

bij de kantoren te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage, voorzover in genoemde plaatsen gevestigd, van:

Rotterdamsche Bank N.V.
De Twentsche Bank N.V.
Amsterdamsche Bank N.V.
Incasso-Bank N.V.
Lippmann, Rosenthal & Co.
R. Mees & Zoonen
Nationale Handelsbank N.V.
Nederlandsche Handel-Maatschappij, N.V.
H. Oyens & Zonen N.V.
Pierson, Heldring & Pierson
Hope & Co.

alsmede ten kantore der Vennootschap

op de voorwaarden van het prospectus d.d. 28 juli 1960.

Dooreenleverbaarheid met de obligaties van de bij het prospectus d.d. 30 juni 1960 geëmitteerde 4 $\frac{1}{2}$ pCt. obligatielening 1960^{III} zal worden aangevraagd.

Prospectussen en inschrijvingsbiljetten, alsmede, in beperkte mate, de statuten en het laatste jaarverslag, zijn bij bovenstaande inschrijvingskantoren verkrijgbaar.

's-Gravenhage, 28 juli 1960.

N.V. Bank voor Nederlandsche Gemeenten.

IBM 3000

een klein en goedkoop ponskaartensysteem

voor het kleine en middelgrote bedrijf

Het IBM 3000 systeem is bij uitstek geschikt voor kleine en middelgrote bedrijven met een administratie van bescheiden omvang, waarvoor een ponskaartensysteem tot nu toe te kostbaar was.

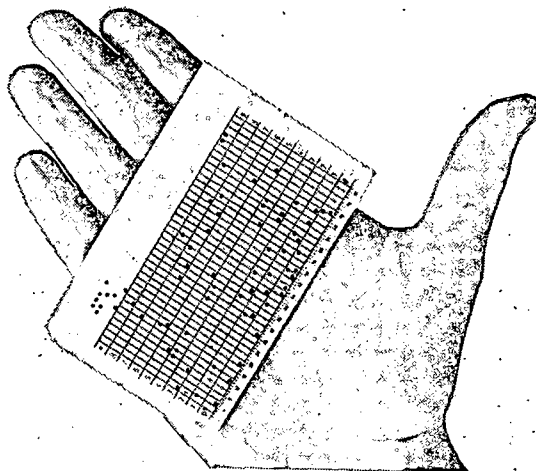
Met de IBM 3000 kunt u een volledige administratie voeren: facturering, verkoop-, voorraad-, debiteuren- en loonadministratie, hoofdboekhouding, enz.

De gehele installatie neemt niet meer ruimte in beslag dan 3 bureaus en is eenvoudig te bedienen.

Het IBM 3000 systeem biedt tegen opmerkelijk lage kosten alle voordelen van een volledige en moderne ponskaarten-apparatuur.

IBM

Verkoopkantoren te
Amsterdam, Arnhem,
Eindhoven, Groningen,
Den Haag, Hengelo,
Rotterdam, Tilburg,
Utrecht.

80 kolommen
met cijfers en
letters in één
ponskaart van
ongeveer de
helft van de
normale grootte

CENTRAAL BEHEER

ONDERLINGE VERZEKERINGEN VOOR HET BEDRIJFSLEVEN.

WET - RISICO

Motorrijtuigverzekering: w.a.-dekking voor alle motorrijtuigen
f. 500.000,- per gebeurtenis
Bedrijfs-w.a.-verzekering.
Ongevallenverzekering voor inzittenden van personenauto's.

BRAND - RISICO

Brand- en bedrijfsschadeverzekering voor industriële en
andere objecten. Belangrijke besparingen op de premie.
Verzekerd bedrag ruim 2 miljard gulden.

MOLEST - RISICO

Molestverzekering: ingeschreven bedrag ruim 7 miljard gulden.
Stormverzekering: verzekerd bedrag ruim 1 miljard gulden.

VERVOER - RISICO

Transportverzekering van goederenzendingen in binnen-
en buitenland.

PENSIOEN - RISICO

Ouderdoms-, weduwen-, wezen- en invaliditeitsverzekering van
werknemers. Verzekerd bedrag ruim 1 miljard gulden.
Belegd vermogen 280 miljoen gulden.

Bos en Lommerplantsoen 1, Amsterdam-West
Telefoon 134971 - Postbus 8400

Sluit uw verzekering bij de

Algemeene Friesche Levensverzekering-Maatschappij

VEREENIGING VAN LEVENSVERZEKERING EN LIJFRENTE
„De Groot-Noordhollandsche van 1845”

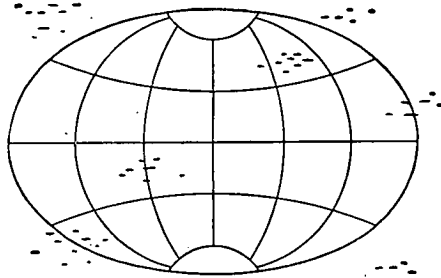
Algemeene Friesche Brandverzekering-Maatschappij N.V.

LEEWARDEN, BURMANIAHUIS

AMSTERDAM, VAN BRIENENHUIS

ROTTERDAM - DEN HAAG - UTRECHT - GRONINGEN - HENGELO - HAARLEM

Over de gehele wereld

reiken onze verbindingen in het internationale handels- en betalingsverkeer. Daardoor kunnen wij U een uitgebreide *handelsvoorlichting* verschaffen voor de ontwikkeling van Uw exportplannen en de uitvoering van Uw buitenlandsetransacties.

DE TWENTSCHE BANK

Uw financiële raadsman

EERSTE NEDERLANDSCHE

- PENSIOEN REGELINGEN
- RISICO - HERVERZEKERING VAN PENSIOENFONDSEN

HOOFDKANTOOR
JOHAN DE WITTLAAN 50
's-GRAVENHAGE
TEL. (070) 51.43.51
POSTADRES: POSTBUS 5